

SIFA rapport

Nr. 1/94

Jo Saglie

NORSKE DRIKKEKULTURER:

Geografi, sosial bakgrunn,
livsstil og tilgjengelighet

Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning
National Institute for Alcohol and Drug Research

NORSKE DRIKKEKULTURER:

Geografi, sosial bakgrunn,
livsstil og tilgjengelighet

Jo Saglie

Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning
Oslo 1994

ISBN 82-7171-179-2

FORORD

Etter hvert har forskjellige spørreundersøkelser gitt oss rikelig informasjon om nordmenns alkoholvaner. Ved tidligere undersøkelser har tallet på respondenter likevel ikke vært stort nok til å foreta detaljerte inndelinger av befolkningen, som f.eks. å bryte ned tallene på fylkesnivå. Etter oppdrag fra Rusmiddeldirektoratet, ble derfor en rekke spørsmål om alkoholforbruk tatt med i Norsk Gallup Institutt's Forbruker- og Mediaundersøkelse 1990/91. Denne omfatter langt flere respondenter enn vanlige spørreundersøkelser. Spørreskjemaet inneholder dessuten en lang rekke spørsmål om fritidsinteresser og -aktiviteter, som gjør det mulig å trekke livsstilsvariabler inn i analysen.

Både datainnsamling og arbeidet med analyse av datamaterialet er finansiert av Rusmiddeldirektoratet. Jeg vil takke prosjektansvarlig Sturla Nordlund og øvrige kolleger ved SIFA for nyttige kommentarer til manuskriptet.

Jo Saglie

INNHold

1. Innledning	4
2. Materiale og metodeproblemer	6
2.1. Utvalget	6
2.2. Estimering av alkoholforbruk	6
2.3. Behandling av manglende svar og ekstremverdier	8
2.4. Eksklusjon av ekstremverdier: Konsekvenser for analysen	11
3. Geografi	14
3.1. Geografi og årsforbruk av alkohol	15
3.2. Surveydata og offisiell salgsstatistikk	22
3.3. Forbruk i utlandet	24
3.4. Turistimport	28
3.5. Hjemmeproduksjon av øl og vin	32
3.6. Hjemmebrent, smuglerbrennevin og medisinsk/teknisk sprit	34
3.7. Holdninger til hjemmebrenning og smugling	39
4. Sosial og demografisk bakgrunn	41
4.1. Kjønn	41
4.2. Alder	43
4.3. Inntekt og utdanning	46
4.4. Bakgrunnsvariabler og alkohol: En oppsummering	51
5. Livsstil	53
5.1. Livsstilsdimensjoner	53
5.2. Livsstil og alkoholvaner	59
6. Tilgjengelighet	64
7. Multivariate analyser	67
7.1. Metoder og modellvalg	67
7.2. Resultater fra regresjonsanalysene	70
8. Bakgrunn, livsstil og norske drikkekulturer	78
Noter	80
Litteratur	82
Vedlegg: Spørreskjema	86

1. INNLEDNING

"... der er ganske vist love, hvorefter menneskelivet og folkelivet styres selv på dets afveie, også i drikfældighetens udskielser. Når der i en bygd stadig eller en hel menneskealder igjennem er større drikfældighet end i nabobygden, så er dette noget, som upåtvivlelig har sin årsag; eller rettere: som er fremkaldt under en veksling af flere medvirkende årsager." (Sundt 1976 [1859]:66)

Kartlegging av alkoholforbruket i ulike grupper, og forsøk på å forklare hvorfor noen grupper drikker mer enn andre, er et gammelt tema i norsk samfunnsforskning. Mens Eilert Sundt brukte en grov inndeling av befolkningen - "ædruelige", "forfaldne" og "ikke sikre" -, har utviklingen av landsomfattende spørreundersøkelser bidratt til en mer nøyaktig beskrivelse av norske drikkevaner. Surveyundersøkelser har allerede gitt oss en del kunnskap om konsum av ulike alkoholsorter (se Nordlund 1985a). Denne rapporten tar sikte på å utfylle dette bildet, ved hjelp av data fra en undersøkelse der over 13 000 respondenter har gjort rede for sitt forbruk av forskjellige former for alkohol. Formålet er først og fremst å gjøre rede for *forskjeller* mellom ulike gruppers forbruksnivå - jeg forsøker ikke å komme fram til noe nøyaktig anslag for det totale alkoholkonsumet i Norge.

"Norske drikkekulturer" er et omfattende tema. Her skal jeg i første rekke beskrive nordmennenes årlige alkoholforbruk, og hvordan forbruket fordeler seg på ulike alkoholsorter. Sammensetningen av forbruket varierer også på andre måter: Forholdet mellom hyppig konsum av små mengder og sjeldnere konsum av større mengder, og fordelingen av forbruket mellom skjenkesteder og private sammenhenger, bidrar også til mangfoldet i norske drikkevaner. Disse emnene faller imidlertid utenfor rammen for denne undersøkelsen.

I første del av rapporten behandles sammenhengen mellom alkoholforbruk og forskjellige sosiale og demografiske bakgrunnsvariabler - nærmere bestemt bosted, kjønn, alder, utdanning og inntekt. Størrelsen på utvalget gjør det mulig å foreta en mer detaljert geografisk inndeling enn det som er vanlig i surveyundersøkelser. De geografiske variasjonene får dermed en mer utførlig beskrivelse enn de øvrige bakgrunnsvariablene; også spørsmål om smugling

og hjemmebrenning, produksjon av hjemmelaget vin og øl, og alkoholforbruk i utlandet blir trukket inn.

Neste gruppe av forklaringsvariabler beskriver folks livsstil eller fritidskultur. Materialet inneholder en lang rekke spørsmål om fritidsinteresser og -aktiviteter, som gjør det mulig å kartlegge forholdet mellom drikkevaner og livsstil. Den siste forklaringsfaktoren som tas med i analysen er tilgjengelighet. Her brukes salgsregler for alkohol i respondentenes hjemkommuner som mål på tilgangen til alkohol.

Mens de første delene av rapporten behandler de bivariate sammenhengene mellom uavhengige variabler og alkoholforbruk, inneholder siste del en serie multivariate analyser. Målet med disse er å sammenligne de forskjellige forklaringsfaktorenes innvirkning på forbruket, og skille mellom bakgrunnsvariablenes direkte og indirekte effekter. Før selve analysen begynner, skal jeg imidlertid se nærmere på datamaterialet og noen av metodeproblemene som følger med forsøk på å beregne alkoholforbrukets størrelse.

2. MATERIALE OG METODEPROBLEMER

2.1. Utvalget

Materialet er hentet fra Forbruker- og Mediaundersøkelsen '91, som ble gjennomført av Norsk Gallup Institutt mellom august 1990 og juli 1991 (se Nordlund 1992:52-54). Både telefonintervju og spørreskjema ble brukt, og spørsmålene om alkoholvaner er hentet fra spørreskjemadelen (se vedlegg). 38 455 private telefonnummer ble oppringt, og 72 % av disse (27 800 personer fra 13 år og oppover) ble intervjuet over telefon. Blant de intervjuede ble to tredjedeler trukket ut tilfeldig og bedt om å fylle ut et spørreskjema, og 75 % av disse - over 13 000 respondenter - sendte inn skjemaet i utfylt stand.

Det opprinnelige utvalget er disproporsjonalt; noen geografiske områder er bevisst overrepresentert. Personer uten telefon eller bosatt på institusjon er i utgangspunktet utelukket, og frafall både i telefon- og postdelen skaper ytterligere skjevheter. Derfor er tallene veid etter kjønn, alder og bosted, slik at utvalget skal samsvare med de alders- og kjønnsfordelingene offisiell statistikk viser for hvert av landets 104 handelsdistrikter. Enkelte respondenter har imidlertid fått en svært høy vektfaktor - vekten varierer mellom 0,09 og 13,97.

2.2. Estimering av alkoholforbruk

Å beregne størrelsen på befolkningens alkoholforbruk fører med seg en rekke metodologiske problemer, som er beskrevet nærmere av Nordlund (1992). Blant annet viser det seg at alkoholforbruket blir undervurdert i surveydata, når en sammenligner med forbruket som er registrert i offentlig statistikk. Flere årsaker kan bidra til et slikt resultat. Det er som regel vanskelig å gjøre rede for sitt forbruk av en vare - særlig når forbruket er en dagligdags hendelse (Mordal 1989:150-155). Dårlig hukommelse vil føre til en systematisk undervurdering av alkoholforbruket, uten at dette nødvendigvis forstyrrer variasjoner mellom forskjellige geografiske, sosiale og demografiske grupper.

Hukommelsesevnen er likevel neppe uavhengig av alder. Bevisst underrapportering kan også forekomme, selv om dette er et mindre problem når spørreskjema brukes enn ved personlige intervjuer. Bevisst underrapportering er trolig vanligst i miljøer der alkoholbruk ikke er sosialt akseptert, og forskjellene mellom ulike grupper kan dermed bli overvurdert. Dessuten er slik underrapportering trolig mest utbredt når spørsmålene gjelder alkoholsorter som er anskaffet på ulovlig vis (smuglervarer, hjemmebrent o.l.).

De fleste av de følgende analysene dreier seg om *årsforbruk* av alkohol. Når årlig forbruk skal beregnes, brukes som oftest en såkalt kvantitet-frekvens-metode (Nordlund 1992:42-45). Her blir forbruket beregnet ut fra spørsmål om hvor ofte folk drikker og hvor mye de drikker hver gang. I materialet fra Forbruker- og Mediaundersøkelsen er dette gjort ved å spesifisere en rekke alkoholsorter, spørre hvor *ofte* en smakte disse varene i løpet av de siste 12 måneder, og hvor *mye* en drakk *siste gang*. Spørsmålene finnes i vedlegget (spm 657-686).¹ Siden mange alkoholsorter er nevnt, kan det være lettere å huske forskjellige drikkesituasjoner. Dermed blir tallene for det samlede alkoholforbruket høyere enn i undersøkelser som bygger på færre spørsmål (Nordlund 1992:58-62).

I tillegg til tallene for hver enkelt alkoholsort, inneholder tabellene i rapporten summerte forbrukstall for øl, vin, brennevin og samlet alkoholkonsum. Ølforbruket er summen av tallene for bryggeriprodusert og hjemmebrygget øl, vinforbruket er satt sammen av svakvin, hetvin, hurtigvin og hjemmelaget vin, og brennevinsforbruket består av brennevin kjøpt på lovlig vis i Norge, brennevin innført fra utlandet, hjemmebrent, smuglerbrennevin og medisinsk/teknisk sprit. Utvalget har oppgitt et forbruk av medisinsk og teknisk sprit som er så lavt at det vil være lite meningsfylt å beskrive geografiske og sosiale variasjoner. Teknisk og medisinsk sprit er likevel inkludert i tallene for samlet brennevins- og alkoholforbruk. Hovedresultatene fra tabellene blir illustrert med figurer, som viser hvordan det samlede forbruket av øl, vin og brennevin er fordelt. Som det går fram av tabellene, har hjemmebrentforbruket kulturelt, sosialt og geografisk en annen profil enn annen brennevinsdriking. Hjemmebrent er følgelig også tatt med som egen kategori i figurene.

Tallene for smuglerbrennevin dekker ikke alt brennevin som er innført på ulovlig vis. Respondenter som tar med litt mer brennevin enn kvoten tillater, vil trolig plassere dette under "innført privat fra utlandet". De fleste vil nok reservere begrepet "smuglerbrennevin" for varer som er anskaffet gjennom organisert smugling. Dessuten kan en del ha drukket smuglervarer, uten å vite hvor brennevinet kommer fra. Dermed kan underrapporteringen bli særlig sterk når spørsmålet gjelder smuglerbrennevin. Tidligere undersøkelser har vist at estimer som bygger på spørsmål om *kjøp* av smuglerbrennevin blir langt høyere enn estimer beregnet ut fra oppgitt forbruk (Nordlund 1992:84-90).

I noen av analysene er også *årsforbruk i utlandet* beregnet. Her er en noe annen kvantitet-frekvens-metode brukt: Gjennomsnittlig forbruk pr. dag i utlandet er multiplisert med antall dager tilbrakt i utlandet. Spørsmålene om utenlandsforbruk (se vedlegget, spm. 381-385) har en mindre detaljert inndeling i alkoholsorter; her spørres det bare om drikking av øl, vin og brennevin. Også for utenlandsforbruket fører estimering av årsforbruk med seg en rekke metodeproblemer. Undervurderingen av forbruk i utlandet er nok likevel mindre enn underestimeringen av totalkonsumet (se Nordlund 1992:95). Blant annet er det enklere å gjøre rede for lengden på utenlandsoppholdet, enn å huske hvor ofte en drikker en bestemt alkoholsort.

2.3. Behandling av manglende svar og ekstremverdier

Internbortfall, dvs. manglende svar på enkelte spørsmål, er ofte et betydelig problem når spørreskjema blir brukt. I denne undersøkelsen har de fleste besvart spørsmålene om frekvenser, mens mange har latt ett eller flere spørsmål om mengde stå ubesvart. Dessuten har noen oppgitt inntak av svært høye alkoholmengder ved siste drikketilfelle - så høye at de neppe kan være korrekte. For å unngå å ekskludere store deler av utvalget fra analysen, er det nødvendig å gjøre noen forutsetninger om alkoholforbruket hos respondenter med ubesvarte spørsmål eller svært høye oppgitte mengder.

86 % har svart på *frekvensspørsmålene* for samtlige alkoholsorter. De aller fleste av de gjenværende har bare latt ett frekvens-spørsmål stå åpent, mens 2,4 % av utvalget ikke har oppgitt frekvens for noen alkoholsort. Hvordan kan dette bortfallet forklares? For de som har hoppet over noen spørsmål - men ikke alle - kan forklaringen ofte være at de ikke har smakt vedkommende sort. Men de kan også ha glemt hvor mye de har drukket, eller ganske enkelt oversett spørsmålet. Når det gjelder de som har hoppet over samtlige spørsmål, er det nærliggende å tro at de ikke har orket å gå gjennom hele skjemaet. Alkoholspørsmålene var plassert langt ute i skjemaet, etter lange rekker med spørsmål om forskjellige forbruks- og medievaner. Men det kan også dreie seg om folk som ikke har drukket noen form for alkohol, og synes alkoholspørsmålene ikke angår dem.

Jeg har valgt å ta personer som mangler svar på alle spørsmål ut av beregningene. Noen respondenter som ikke har svart på spørsmål om frekvens og mengde av hjemmebrent eller teknisk/medisinsk sprit, har på annet sted i skjemaet oppgitt at de har smakt slik alkohol siste år.² Ved beregningen av årsforbruk av disse alkoholsortene, er disse respondentene utelatt. Ellers forutsetter jeg at manglende svar på noen - men-ikke alle - spørsmål, betyr at respondenter ikke har smakt vedkommende alkoholsort.

Manglende svar på *mengdespørsmålene* er et problem som angår flere. De som ikke har svart på spørsmålet om frekvens, eller ikke har smakt noe alkohol, oppgir naturlig nok ikke noen mengde. Likevel er det 24 % av utvalget som har latt være å føre opp mengde på en eller flere av alkoholsortene, og samtidig har oppgitt at de har drukket denne varen. Dette skyldes trolig en noe uheldig utforming av skjemaet. Mengdespørsmålene er plassert ute i margin, og kan lett bli oversett. Dessuten kan nøyaktig mengde være vanskelig å huske.³

Blir disse respondentene tatt ut av beregningene, forsvinner samtidig den informasjonen som ligger i deres svar på frekvensspørsmålene. Jeg har derfor valgt å sette inn gjennomsnittsverdier som erstatning for de manglende svarene. I beregningen av gjennomsnittsmengder er bare respondenter som har smakt vedkommende alkoholsort tatt med, og verdiene er beregnet separat for menn og kvinner i åtte geografiske regioner. Siden alkoholforbruket er skjevt

fordelt i befolkningen, vil enkelte ekstremverdier trekke gjennomsnittet kraftig opp. Selv om de aller høyeste verdiene blir tatt ut, vil gjennomsnittsforbruket likevel ligge høyere enn de fleste respondenters forbruk. Jeg har valgt å bruke "trimmede" gjennomsnittsverdier som erstatningsverdier. Disse gjennomsnittene er beregnet etter at respondentene med de høyeste og laveste verdiene - 5 % på hver side - er ekskludert.

Til slutt kommer problemet med mistenkelig *høye alkoholemengder*, dvs. alkoholemengder som nærmer seg grensen for hva som er fysisk mulig å konsumere. En årsak kan være feilpunching. For eksempel viser det seg at det høye forbruket av medisinsk og teknisk sprit som ble rapportert - med sterke forbehold - i en tidligere analyse (Nordlund 1992:90-92), skyldes slike feil.⁴ Det har ikke vært mulig å sjekke alle skjemaer med mistenkelig høye verdier. Noen stikkprøver er imidlertid tatt, og noen feil er funnet og rettet opp. Likevel er svært høye alkoholemengder ikke sjelden ført opp på skjemaet; feilpunching kan ikke være den eneste feilkilden.

Misforståelser av teksten i spørreskjemaet kan også skape problemer. Dersom en ikke leser teksten nøyaktig, kan en komme til å føre opp årsforbruket i stedet for forbruk ved siste drikketilfelle. Dessuten kan det tenkes at enkelte ikke har tatt utfyllingen særlig alvorlig, og bevisst oppgitt for høye verdier. Enkelte av de "mistenkelige" verdiene kan også være riktige - det kan f.eks. dreie seg om et "drikketilfelle" som varte i flere dager. Men selv om en del høye verdier skulle være korrekte, bør de likevel lukes ut av materialet. De vil ellers forstyrre beregningen av gjennomsnittsforbruket i ulike grupper. Løsningen ble å erstatte de høyeste verdiene med trimmede gjennomsnittsverdier, på samme måte som når mengde ikke er oppgitt. Dette er gjort når respondentene har ført opp henholdsvis 40 halvflasker øl, 40 glass vin, 30 glass hetvin, 40 drinker brennevin/sprit eller mer.

Manglende svar er dessuten et problem for beregning av *utenlandsforbruket*. Også for dette konsumet betyr trolig mangel på svar i mange tilfeller at man ikke har drukket alkohol (se Nordlund 1992:95). Når respondenter har vært i utlandet uten å oppgi gjennomsnittlig dagsforbruk, er konsumet under utenlandsoppholdet satt til 0. Det samme gjelder enkelte respondenter som har vært i utlandet, men ikke oppgitt antall dager.

Et siste metodeproblem gjelder omregning av mengder oppgitt i halvflasker, glass og drinker til et felles mål. For å sammenligne forbruket av de ulike sortene, og for beregning av totalkonsum, er alt forbruk omregnet til centiliter ren alkohol. Det kan imidlertid være vanskelig å vite hvilken alkoholstyrke som skal brukes ved omregningen, særlig for hjemmelagde varer. Jeg har satt alkoholstyrken i hjemmebrygget øl til 3,2 %, ut fra tidligere spørreundersøkelser. Tallene er 4,5 % for bryggeriprodusert øl, 11 % for svakvin, hurtigvin og hjemmelagd vin og 18 % for hetvin. I spørsmålet om forbruk i utlandet omfatter "vin" både hetvin og annen vin, og 12 % er derfor brukt. Alkoholstyrken er satt til 40 % for alle typer brennevin, inkludert hjemmebrent og teknisk/medisinsk sprit. Det er naturligvis vanskelig å si noe om alkoholstyrken på hjemmebrent, også siden en ikke kan vite om respondentene oppgir rene eller utblandede mengder når de blir spurt om antall "drinker". Her antas det at alle typer brennevin brukes på samme måte (se Nordlund 1992:67 for en nærmere begrunnelse).

2.4. Eksklusjon av ekstremverdier: Konsekvenser for analysen

Selv om mistenkelig høye alkoholemengder er tatt ut av materialet, sitter vi likevel igjen med noen ekstremverdier som kan skape problemer i analysen. Noen få respondenter kan f. eks. trekke opp det gjennomsnittlige forbrukstallet i sitt hjemfylke, og dermed skape et misvisende inntrykk av geografiske forskjeller. Derfor er bare respondenter med et forbruk *under* en øvre grense inkludert i analysene, slik at tilfeldige "outliers" - som blant annet kan skyldes feilpunching - ikke skal påvirke resultatene. Imidlertid blir trolig noen reelle storforbrukere også ekskludert, slik at framgangsmåten kan svekke forskjellene mellom grupper med mange og få storforbrukere (f.eks. menn og kvinner). Grensene er satt slik at 1 % av brukerne (dvs. av de som oppgir å ha smakt vedkommende alkoholsort) tas ut av beregningene. Tilsvarende grenser er satt for utenlandsforbruket, der ekstremverdiene enten skyldes svært høye daglige alkoholemengder eller lengre utenlandsopphold. Siden forskjellige respondenter ekskluderes fra beregninger som gjelder ulike alkoholslag, er tallene som

oppgis for det samlede forbruket *ikke* lik summen av tallene for øl, vin og brennevin. Tallene for samlet forbruk av øl, vin og brennevin tilsvarer heller ikke summen av de forskjellige øl-, vin- og brennevinssortene.

Tabell 1: Gjennomsnittlig årlig alkoholforbruk (centiliter ren alkohol), beregnet med og uten øvre 1 % av brukerne.

	Hele utvalget	Ekstremverdier fjernet
Vanlig øl	134,4	116,8
Hjemmebrygget øl	5,9	3,9
Øl samlet	140,3	122,6
Svakvin	47,5	40,9
Hetvin	17,9	15,1
Hurtigvin	7,7	6,0
Hjemmelaget vin	9,5	7,5
Vin samlet	82,6	73,0
Br.vin fra Vinmonopolet	59,2	48,7
Innført brennevin	20,3	17,1
Hjemmebrent	33,3	26,3
Smuglerbrennevin	7,1	5,0
Brennevin samlet	122,7	103,3
Samlet forbruk	344,7	311,4

Selv om det er få respondenter som fjernes fra beregningene, blir konsekvensene for beregningen av gjennomsnittlige forbrukstall merkbare. Alkoholkonsumet er skjevt fordelt i befolkningen, slik at en liten del av forbrukerne står for en relativt stor del av forbruket (Skog 1985, 1991). Ved siden av den generelle underrapporteringen som er vanlig i alle tilsvarende undersøkelser, bidrar også fjerningen av høye ekstremverdier til å trekke gjennomsnittsforbruket nedover. Tabell 1 viser hvor stor effekten av å fjerne høye ekstremverdier blir for de enkelte alkoholsortene. Det er altså nødvendig å understreke at tallene som presenteres *ikke* gir noe korrekt bilde av det

gjennomsnittlige alkoholkonsumet i Norge, og at de *ikke* kan sammenlignes med tall fra tidligere undersøkelser. Det er imidlertid grunn til å tro at tallene gir et riktigere bilde av de geografiske forskjellene enn man ville fått hvis "outliers" ikke var fjernet.

Som vi har sett, kan en lang rekke feilkilder påvirke estimatene for det årlige alkoholforbruket. En bør derfor ikke legge særlig vekt på mindre forskjeller mellom sosiale, demografiske og geografiske grupper, men konsentrere seg om hovedtrekkene i analysen. Utvalget er dessuten svært stort, slik at en del svake sammenhenger med liten substansiell interesse vil være statistisk signifikante. Det kan dermed være grunn til å stille strenge krav til statistisk signifikans. I analysene som følger oppgis det hvilke sammenhenger som er signifikante når nivået settes til 0,01 og 0,001.⁵

3. GEOGRAFI

I sin undersøkelse av "ædrueligheds-tilstanden" la Eilert Sundt (1976 [1859]) stor vekt på systematiske geografiske kontraster - mellom indre og ytre bygder, og "storbøndernes egn" og "småbøndernes egn". Tilsvarende forskjeller har kommet til syne i norsk alkoholpolitisk debatt (Øidne 1957, Rokkan 1987, Valen 1981). Sør- og Vestlandet, og særlig bygdene, har tradisjonelt skilt seg ut som et ankerfeste for avholdsbevegelsen. De geografiske forskjellene ble klart markert ved folkeavstemningene om alkoholforbud i 1919 og 1926. På Sør- og Vestlandet ville 78 % av velgerne i bygdene og 47 % i byene beholde forbudet i 1926, mens tilsvarende tall for Østlandet var 28 og 19 % (Øidne 1957:101).

Geografiske motsetninger i alkoholspørsmålet er fortsatt til stede - men kontrastene mellom sentrum og periferi er ikke så skarpe som før. Tilbakegangen for avholdssaken har vært sterkest i kjerneområdene; landkommunene på Sør- og Vestlandet (Valen 1981:147-168, Aardal og Valen 1989:232-237). De regionale motsetningene i synet på alkoholpolitikken er blitt noe svakere, og forskjellen mellom landsdelene utenfor Østlandet er små. Holdningene er likevel fortsatt mest liberale i Oslo-området (Saglie og Nordlund 1993:31-37).

Tidligere undersøkelser har også funnet geografiske forskjeller i sammensetningen av alkoholforbruket. Konsumet er høyest i hovedstadsområdet, mens det ikke er noen entydige forskjeller mellom de øvrige landsdelene. Oslo-områdets høye forbruk skyldes at innbyggerne drikker forholdsvis *ofte*. Ser en i stedet på hvor *mye* alkohol som drikkes hver gang, er forskjellen mellom landsdelene mindre klar (Nordlund 1985a, Reinås 1991). En annen kulturell kontrast kommer til syne når en ser på hvilke alkoholsorter som drikkes i ulike landsdeler. Trøndelag, Nord-Norge og indre deler av Østlandet har lange tradisjoner for produksjon og forbruk av hjemmebrent (Brun-Gulbrandsen 1965, 1967, 1972, Reinås 1991:113-119).

Noen av disse kulturelle konfliktene er særegne for Norge. Sterke kontraster mellom sentrum og periferi finnes likevel også i andre land - men de får en helt annen form i et vinproduserende land som Frankrike. Forbruket av vin har tradisjonelt vært svært lavt i Norge, men dette konsumet har økt siden

midten av 1960-tallet (Brun-Gulbrandsen 1985). Vin kan derfor oppfattes som en "ny" drikk - som har fått størst utbredelse i hovedstadsområdet. I Frankrike har derimot alkoholforbruket - og særlig forbruket av vin - tradisjonelt vært forholdsvis lavt i hovedstaden (Sulkunen 1989:67-70). Forskjellen mellom Norge og Frankrike inngår i en større geografisk kontrast; mellom Sør-Europa, der vin er den dominerende alkoholsorten, og øl- og brennevinslandene i nord (Hupkens m.fl. 1993, Knibbe og Hupkens 1993). Også på europeisk nivå er de regionale forskjellene svekket - men langt fra borte. Selv om vinen har kommet inn på markedet i nord, og ølforbruket øker sterkest i sør, er skillet mellom Middelhavsområdet og Nord-Europa fortsatt tydelig.

3.1 Geografi og årsforbruk av alkohol

Siden materialet i Forbruker- og Mediaundersøkelsen er langt større enn det som er vanlig i surveyundersøkelser, er det mulig å foreta en mer detaljert geografisk inndeling. Tabell 2 inneholder årsforbruk av ulike alkoholsorter (uten de aller høyeste verdiene), inndelt etter fylke. Tabellen inneholder også eta-koeffisienter. Dette statistiske målet stiller ingen krav til målenivået på den uavhengige variabelen, og kan tolkes som et uttrykk for sammenhengen mellom geografi og alkoholbruk. Den geografiske spredningen av alkoholvanene kan framstilles på en mer oversiktlig måte ved hjelp av kart. I figur 1 er resultatene for det totale alkoholkonsumet, og samlet forbruk av øl, vin og brennevin, illustrert på denne måten. I tillegg er et kart over utbredelsen av hjemmebrent inkludert.

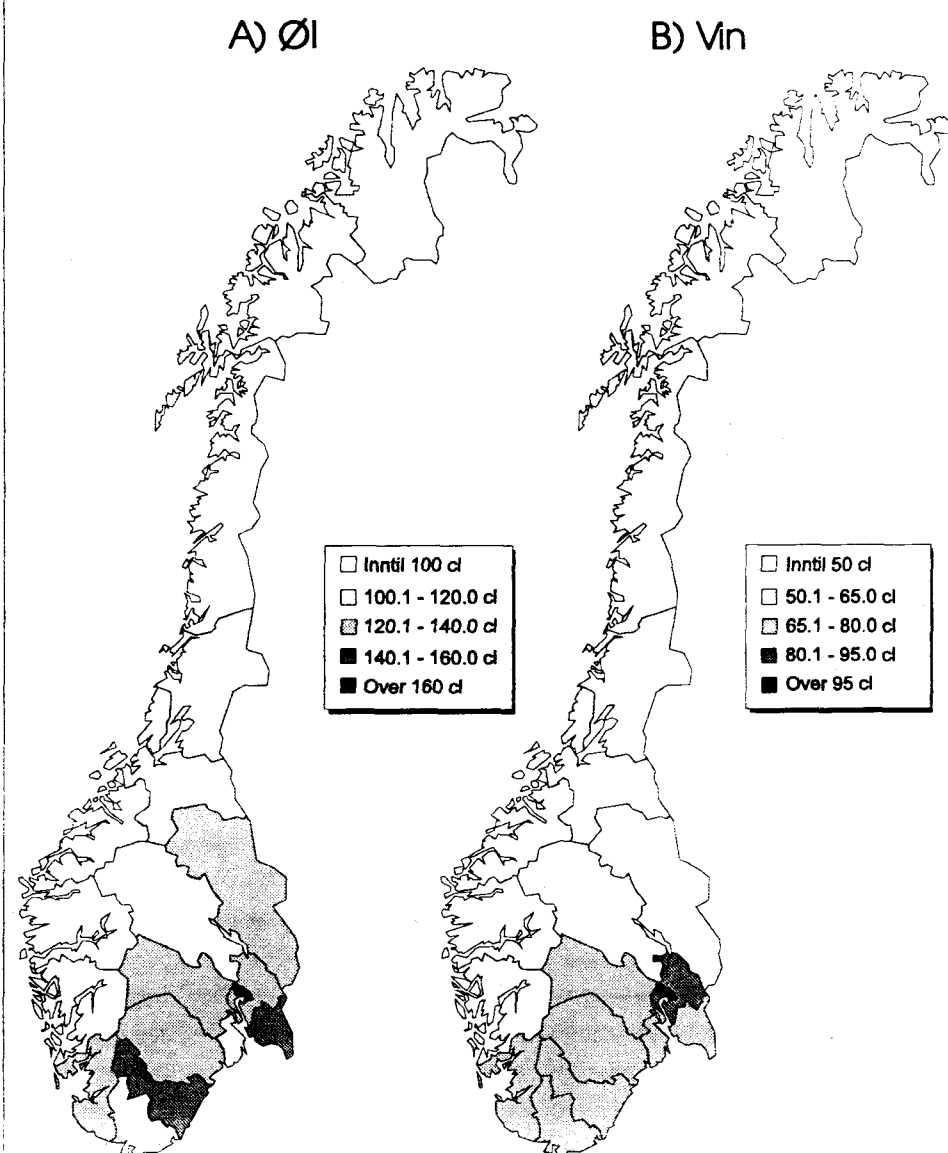
Tallene for totalforbruket, som er grunnlaget for figur 1e, stemmer godt overens med tidligere undersøkelser. Drikkevanene ser ut til å variere lite mellom fylker i samme landsdel. Oslo skiller seg klart ut med det høyeste konsumet. Deretter følger Østfold, Akershus og de øvrige fylkene på Østlandet og i Trøndelag. I de nordnorske fylkene er forbruket noe lavere, mens vi finner det laveste konsumet på Sør- og Vestlandet - og ikke uventet ligger Sogn og Fjordane aller lavest. Sør- og Vestlandets kulturelle særpreget er med andre ord fortsatt til stede. Bare to fylker bryter med dette mønsteret:

Respondentene fra Rogaland og Aust-Agder oppgir et like høyt forbruk som østlendingene og trønderne.

Mønsteret varierer likevel mellom de ulike alkoholsortene. Eta-verdiene viser at de geografiske kontrastene er sterkest for svakvin og hjemmebrent. Her dreier det seg om to høyst forskjellige skillelinjer: Mellom sentrum og periferi, og mellom regioner med sterke og svake tradisjoner for hjemmeproduksjon av alkohol. Et høyt konsum av svakvin og hetvin, og dermed samlet vinforbruk, skiller hovedstadsområdet fra mindre sentrale strøk. Som det går fram av figur 1b, er forbruket av vin høyest i Oslo, fulgt av andre fylker fra Oslofjordområdet, Sørlandet og sørlige deler av Vestlandet. Oslo og det sentrale østlandsområdet skiller seg også ut - i noe svakere grad - når det gjelder bryggeriproduisert øl. Tallene for brennevin innført fra utlandet er - ikke uventet - høyest i Oslo-området, og lavest i Sogn og Fjordane og Nord-Norge. De geografiske variasjonene er langt svakere for brennevin kjøpt på vinmonopol eller restaurant - men Sør- og Vestlandet ligger stort sett noe lavere enn Østlandet og Nord-Norge. Til tross for at Sogn og Fjordane ikke hadde vinmonopolutsalg da undersøkelsen ble gjennomført, oppgir respondentene fra dette fylket et forbruk som ikke ligger langt under landsgjennomsnittet.

Det totale brennevinsforbruket er imidlertid høyest i Trøndelag - noe som skyldes at hjemmebrent inngår i de samlede brennevininstallene. De geografiske forskjellene er skarpere for drikking av hjemmebrent (figur 1d) enn for annet brennevin. Dermed preger fordelingen av hjemmebrentforbruket også kartet over samlet brennevinsforbruk (figur 1c). Trøndelagsfylkene topper hjemmebrentstatistikken, fulgt av Troms, Nordland og Hedmark. Det ser ut til at hjemmebrentforbruket avtar når avstanden til Trøndelag øker - og det avtar raskere når en beveger seg sørover. Lengst sør i landet, i Vest-Agder, oppgir respondentene det laveste konsumet av hjemmebrent.

Figur 1: Gjennomsnittlig årlig alkoholforbruk, etter fylke

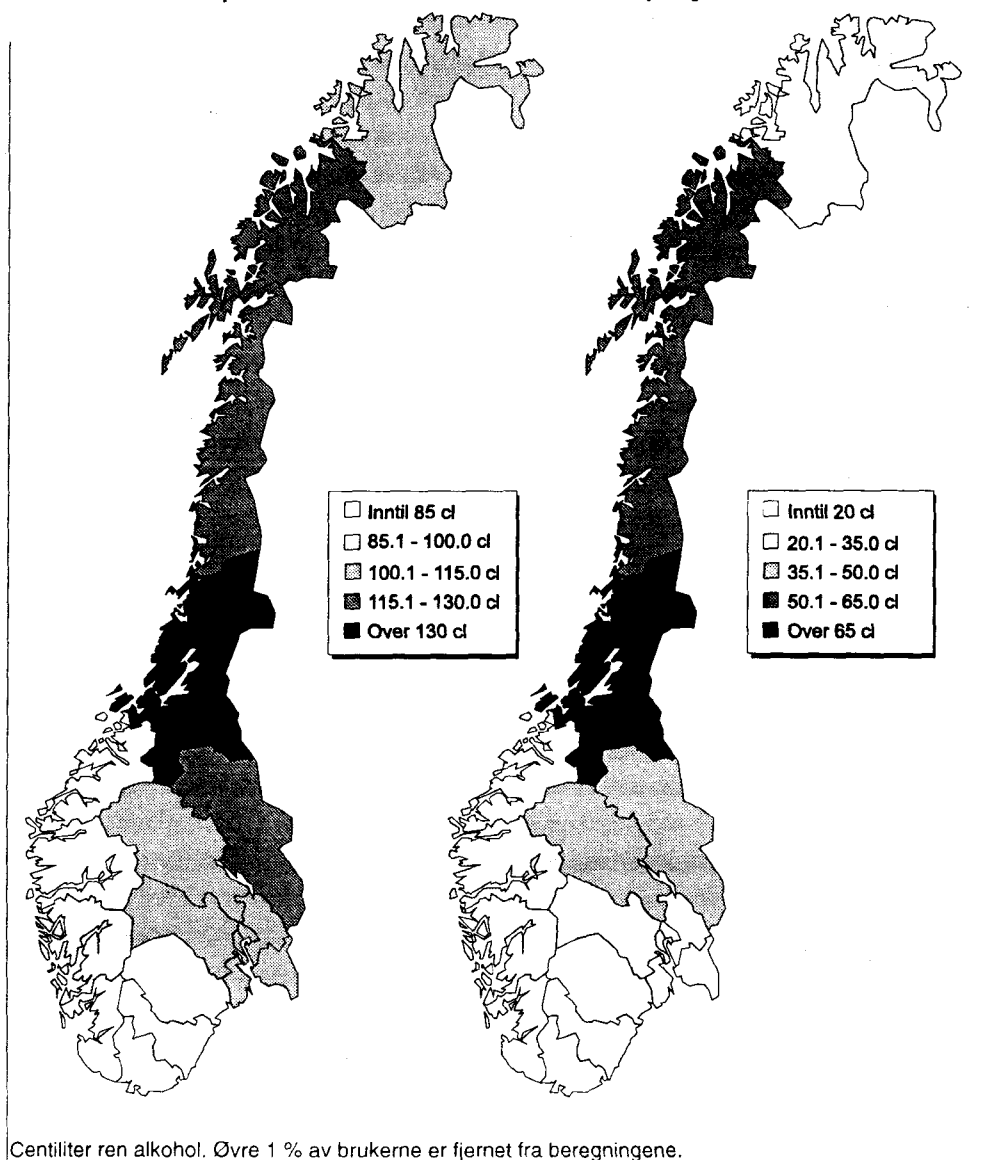

Centiliter ren alkohol. Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

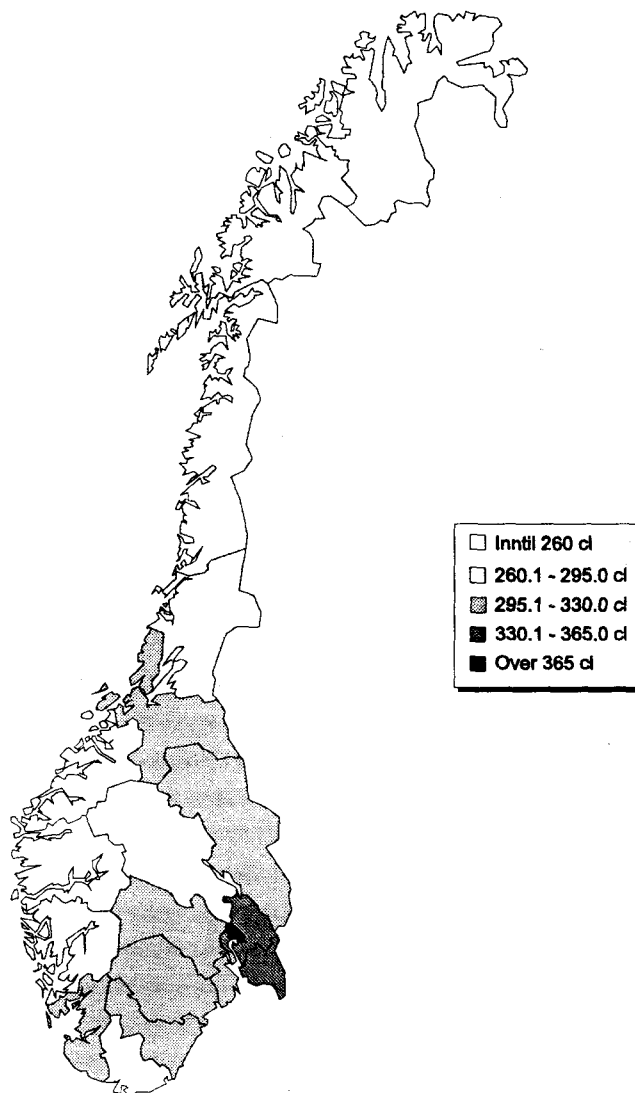
NORSK SAMFUNNSVITENSKAPELIG DATATJENESTE

C) Brennevin

D) Hjemmebrent

E) Samlet forbruk

Centiliter ren alkohol. Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

NORSK SAMFUNNSVITENSKAPELIG DATATJENESTE

Tabell 2: Gjennomsnittlig årlig alkoholforbruk (centiliter ren alkohol), etter fylke. Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

	Øl:		Vin:					Vin samlet
	Vanlig øl	Hj.br. øl	Øl samlet	Svak- vin	Het- vin	Hurtig vin	Hj.lag. vin	
Østfold	137,3	2,6	151,4	46,8	17,4	3,7	8,8	77,9
Akershus	127,0	2,8	132,2	53,5	18,2	4,9	7,1	87,0
Oslo	166,6	2,1	168,7	86,4	23,4	5,1	6,1	132,7
Hedmark	126,1	10,7	133,6	29,5	11,4	3,2	10,4	54,1
Oppland	102,9	11,7	119,2	23,9	13,7	5,5	8,1	51,6
Buskerud	117,0	3,7	122,0	42,3	19,0	4,6	6,3	73,9
Vestfold	102,8	3,4	106,3	38,6	15,0	5,4	7,0	70,0
Telemark	114,4	7,4	122,4	34,6	15,8	7,7	6,4	67,0
Aust-Agder	131,6	5,4	141,0	37,8	15,2	8,6	9,6	74,0
Vest-Agder	97,2	3,5	101,3	34,0	13,5	9,0	9,4	72,5
Rogaland	117,6	1,5	121,3	37,3	14,8	8,0	11,7	79,2
Hordaland	104,5	2,1	106,7	34,2	12,2	6,3	6,7	63,8
Sogn/Fjordane	88,7	3,8	94,0	17,0	9,4	6,7	8,9	43,9
Møre/Romsdal	96,7	4,8	105,0	23,6	9,6	8,8	7,8	50,7
Sør-Trøndelag	104,6	6,0	113,2	35,5	14,0	5,3	6,9	62,0
N.-Trøndelag	88,5	8,5	101,1	24,8	12,8	9,1	8,2	49,1
Nordland	93,1	1,4	96,0	27,0	10,7	6,7	6,4	52,8
Troms	94,9	0,9	95,7	29,2	10,9	3,8	2,9	46,3
Finnmark	117,1	1,3	118,4	23,9	12,7	5,0	4,5	50,0
Total	116,8	3,9	122,6	40,9	15,1	6,0	7,5	73,0
Eta	,10**	,16**	,10**	,24**	,13**	,06**	,06**	,20**

** statistisk signifikant på 0,001 nivå, * på 0,01 nivå.

Tabell 2 (forts.)

	Brennevin:					Samlet	Minste
	Kjøpt	Innført	Hj.-	Smug.	Br.vin	alkohol-	N
	i Norge		brent	br.vin	samlet	forbruk:	(veid):
Østfold	55,3	17,8	17,0	7,9	107,0	360,9	745
Akershus	53,7	22,9	12,0	6,8	112,6	342,4	1306
Oslo	54,7	26,8	9,0	8,0	103,2	417,9	1471
Hedmark	49,4	16,7	45,9	4,2	118,6	321,1	607
Oppland	52,8	15,4	36,6	6,8	113,0	290,1	569
Buskerud	45,9	19,2	22,1	5,3	105,1	302,7	717
Vestfold	55,8	17,8	14,0	7,1	102,1	299,4	620
Telemark	40,2	15,1	13,6	4,9	81,2	296,2	508
Aust-Agder	44,6	22,5	16,3	1,2	84,8	307,7	297
Vest-Agder	28,6	15,1	5,7	1,4	51,8	244,9	446
Rogaland	45,5	20,9	14,8	4,0	82,9	308,6	1016
Hordaland	46,0	14,0	17,4	3,0	92,3	265,4	1263
Sogn/Fjordane	47,3	8,0	20,9	6,9	80,1	239,0	320
Møre/Romsdal	37,5	10,9	32,0	4,2	87,5	252,3	732
Sør-Trøndelag	47,1	14,6	66,7	4,0	140,5	322,6	782
N.-Trøndelag	43,9	10,7	75,8	3,4	136,2	293,1	393
Nordland	53,9	10,2	50,4	2,2	122,8	279,2	733
Troms	51,5	8,2	56,0	1,1	117,6	269,5	445
Finnmark	58,6	9,9	33,7	4,1	106,1	269,4	232
Total	48,7	17,1	26,3	5,0	103,3	311,4	13230
Eta	,07**	,14**	,20**	,08**	,10**	,12**	

** statistisk signifikant på 0,001 nivå, * på 0,01 nivå.

I en tidligere undersøkelse av geografiske variasjoner i alkoholbruken, fant Reinås (1991) en sammenheng mellom utbredelsen av hjemmebrenning, ølbrygging og vinlegging. Alle former for hjemmeproduksjon var mest utbredt i Hedmark, Oppland og Trøndelag. Dette blir til dels bekreftet i denne undersøkelsen, men med en mer detaljert geografisk inndeling blir også enkelte forskjeller synlige. Mens trønderne oppgir det største hjemmebrent-forbruket, ser konsumet av hjemmebrygget øl ut til å være høyest i Oppland og Hedmark. Forbruket av hjemmebrygget øl er dessuten lavt i Nord-Norge - i motsetning til hjemmebrent. De geografiske forskjellene er mindre når det gjelder hjemmelaget vin og hurtigvin, men forbruket ser ut til å være forholdsvis lavt i Oslo-området og Nord-Norge. Forbrukstallene, og de geografiske variasjonene, er forholdsvis små også for smuglerbrennevin. Som nevnt kan underrapporteringen være særlig stor når det gjelder forbruk av smuglervarer. Respondentene fra Oslo-området, der tilgangen til annet brennevin er god, har oppgitt de høyeste forbrukstallene. Blant fylkene utenfor Østlandet er det imidlertid Sogn og Fjordane - som manglet vinmonopol da materialet ble samlet inn - som ligger høyest.

3.2 Surveydata og offisiell salgsstatistikk

Som beskrevet tidligere, er det en rekke feilkilder i surveymaterialet. Vinmonopolets offisielle salgsstatistikk gir likevel heller ikke noe nøyaktig bilde av de fylkesvise variasjonene, siden mange handler utenfor sitt hjemfylke. Dette gjelder særlig Oslo, med mange tilreisende, og Sogn og Fjordane, som ikke fikk vinmonopolutsalg før høsten 1991. En sammenligning av surveyresultatene for forskjellige sorter vin og brennevin med Vinmonopolets salgsstatistikk for 1991 (Grytten 1993:28-31) kan likevel være nyttig. Tabell 3 inneholder korrelasjoner mellom rangering av fylkene i salgsstatistikken og i surveymaterialet. Rangordenskorrelasjoner (Spearman's rho) er brukt, slik at enkelte fylker med ekstremverdier (Oslo og Sogn og Fjordane) ikke skal få for stor vekt.

Tabell 3: Korrelasjon (Spearman's rho) mellom rangering av fylkene i survey-materialet og i Vinmonopolets salgsstatistikk for 1991.

Salgs- statistikk:		Surveydata:			
Vin	Svakvin	Hetvin	Hurtigvin	Hj.l. vin	Vin samlet
	,81**	,72**	-,44	-,35	,72**
Brennevin	Kjøpt i Norge	Innført	Hjemme- brent	Smugler- br.vin	Brennevin samlet
	,61**	,16	-,16	,23	,14

** statistisk signifikant på 0,01 nivå, * på 0,05 nivå.

Høye rangkorrelasjoner viser at rangeringen av fylkene er omtrent den samme når en ser på salgstall for vin og surveydata for svak- og hetvin - til tross for at vin kjøpt i utlandet inngår i surveytallene for disse alkoholsortene. Driking av hjemmelaget vin og hurtigvin er derimot mest utbredt i fylker der det selges lite vin. Siden hjemmeproduksjonen står for en relativt liten del av vinforbruket, blir det likevel et godt samsvar mellom samlet vinkonsum og offisielle salgstall.

Dette er ikke tilfelle for brennevin. Sammenhengen mellom Vinmonopolets statistikk og surveydata for forbruk av Vinmonopolets brennevin er riktignok forholdsvis sterk - men svakere enn for vin. Dette skyldes trolig at de geografiske forskjellene er langt mindre markerte for brennevin enn for vin. Videre er det en svak, men positiv, sammenheng mellom salgstall og forbruk av innført brennevin og smuglerbrennevin. Smugling og import ser med andre ord ut til å bidra til et økt forbruk i fylker der det allerede drikkes mye av Vinmonopolets varer. Driking av hjemmebrent er derimot mer vanlig i fylker der Vinmonopolets salgstall er lave. Siden tallene for lovlige og ulovlige varer

til dels oppveier hverandre, får vi en høyst beskjeden, men positiv, korrelasjon mellom brennevinssalget og surveymaterialets samlede brennevinsforbruk.

3.3 Forbruk i utlandet

Tidligere undersøkelser tyder på at nordmenns alkoholkonsum på ferieturer og andre reiser til utlandet utgjør en betydelig andel av det samlede forbruket (Reinås 1991). Selv om utenlandsforbruket i prinsippet skal være inkludert i beregningene av årsforbruk, kan en separat analyse av dette forbruket likevel være av interesse. Som beskrevet i kapittel 2, inneholder surveymaterialet spørsmål som gjør det mulig å beregne årlig alkoholkonsum i utlandet. Størrelsen på estimatene er avhengig av to forhold: Hvor mye de reisende drikker, og hvor utbredt det er å reise til utlandet. En beskrivelse av geografiske variasjoner i utenlandsforbruket kan dermed ta utgangspunkt i en kartlegging av reisevanene: I hvilke fylker er det mest vanlig å dra til utlandet?

Tabell 4 viser hvor stor andel av utvalget som har vært i utlandet siste år. Det er - ikke uventet - flest utenlandsreisende i Oslo, Østfold og Akershus, mens Sogn og Fjordane skiller seg ut i motsatt retning. Utenlandsreiser ser med andre ord ut til å være mest utbredt i regioner der alkoholforbruket er høyt. Sammenhengen mellom reisevaner og alkoholforbruk finnes også på individnivå: De utenlandsreisende oppgir et langt høyere samlet forbruk enn de hjemmenværende. Dette skyldes blant annet at både alkohol- og reisevaner påvirkes av de samme bakgrunnsfaktorene. Som jeg skal komme tilbake til i avsnitt 4.3, er alkoholforbruket høyest i grupper med høy inntekt og utdanning. Bakgrunns materialet viser at de samme gruppene i større grad reiser til utlandet. Dessuten kan både alkohol og reiser inngå som en del av en persons livsstil - et emne jeg kommer tilbake til i kapittel 5.

Tabell 4: Andel som har vært i utlandet siste år, etter fylke.

	Prosent	N (veid)
Østfold	75	788
Akershus	70	1353
Oslo	76	1559
Hedmark	53	624
Oppland	44	599
Buskerud	59	741
Vestfold	64	646
Telemark	58	536
Aust-Agder	60	313
Vest-Agder	60	458
Rogaland	59	1056
Hordaland	48	1315
Sogn og Fjordane	32	339
Møre og Romsdal	43	765
Sør-Trøndelag	58	818
Nord-Trøndelag	55	411
Nordland	47	776
Troms	45	476
Finnmark	56	239
Total	58	13812

Ubesvarte (0,3 % av utvalget) er holdt utenfor beregningene.

Tabell 5: Gjennomsnittlig årlig alkoholforbruk i utlandet (centiliter ren alkohol), etter fylke. Bare utenlandsreisende. Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

	Øl	Vin	Br.vin	Samlet forbruk	Minste N (veide tall)
Østfold	27,3	15,6	18,8	65,6	588
Akershus	33,9	27,7	23,7	84,1	927
Oslo	28,9	28,3	21,6	78,2	1175
Hedmark	20,8	16,8	15,2	50,6	330
Oppland	29,7	15,4	25,7	68,0	259
Buskerud	27,9	20,2	15,4	64,7	436
Vestfold	20,0	16,1	18,0	57,2	406
Telemark	29,3	19,3	13,5	65,8	312
Aust-Agder	24,9	17,9	13,4	53,0	186
Vest-Agder	22,4	13,1	10,3	44,4	273
Rogaland	33,5	21,5	17,4	75,5	617
Hordaland	22,0	17,3	18,2	57,5	636
Sogn og Fjordane	16,8	9,2	15,3	41,3	106
Møre og Romsdal	32,1	18,6	22,5	70,3	324
Sør-Trøndelag	31,7	15,4	26,4	70,4	470
Nord-Trøndelag	18,6	7,6	17,7	42,9	224
Nordland	19,2	10,9	24,6	54,7	368
Troms	32,6	10,5	18,4	63,8	211
Finnmark	18,2	7,2	16,0	41,4	134
Total	27,4	19,2	19,6	66,2	7993
Eta	,08**	,14**	,08**	,10**	

** statistisk signifikant på 0,001 nivå.

Tabell 6: Gjennomsnittlig årlig alkoholforbruk i utlandet (centiliter ren alkohol), etter fylke. Hele utvalget. Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

	Øl	Vin	Br.vin	Samlet forbruk	Minste N (veide tall)
Østfold	20,6	11,7	14,2	49,3	783
Akershus	23,5	19,2	16,4	58,2	1340
Oslo	21,9	21,4	16,3	59,1	1555
Hedmark	11,0	8,9	8,1	26,9	622
Oppland	12,8	6,6	11,0	29,2	604
Buskerud	16,4	11,9	9,1	38,1	741
Vestfold	12,6	10,2	11,4	36,1	643
Telemark	17,1	11,3	7,9	38,4	535
Aust-Agder	14,9	10,7	8,0	31,7	311
Vest-Agder	13,2	7,7	6,1	26,2	462
Rogaland	19,7	12,6	10,3	44,3	1054
Hordaland	10,6	8,3	8,8	27,7	1320
Sogn og Fjordane	5,2	2,9	4,8	12,9	341
Møre og Romsdal	13,7	7,9	9,6	29,8	763
Sør-Trøndelag	18,3	8,9	15,2	40,5	817
Nord-Trøndelag	10,1	4,1	9,6	23,4	411
Nordland	9,1	5,2	11,7	25,9	777
Troms	14,6	4,7	8,2	28,5	474
Finnmark	10,1	4,0	8,9	23,0	241
Total	15,9	11,1	11,4	38,4	13804
Eta	,09**	,16**	,09**	,13**	

** statistisk signifikant på 0,001 nivå.

I de neste tabellene er gjennomsnittlig årlig utenlandsforbruk ført opp; for de utenlandsreisende i tabell 5 og det samlede utvalget i tabell 6. Også i disse tabellene er ekstremverdiene - 1 % av de som har drukket vedkommende alkoholsort i utlandet - utelatt fra beregningene. Den sterkeste forskjellen mellom fylkene finner vi i tallene for vin. Her kommer kontrasten mellom sentrum og periferi til syne, på samme måte som i tabell 2. Ser vi først på tallene for de utenlandsreisende i tabell 5, ser vi at de reisende fra Oslo og Akershus oppgir det høyeste forbruket av vin. Folk fra Sogn og Fjordane, Nord-Trøndelag og Nord-Norge plasserer seg i motsatt ende av skalaen. Reisende fra fylker der mange drar til utlandet, drikker altså i tillegg mer vin enn andre reisende når de er utenlands. Dermed blir forskjellen mellom fylkene noe sterkere i hele utvalget enn blant de reisende.

De samme tendensene finnes også, i noe mindre grad, for øl, brennevin og samlet forbruk. For disse alkoholsortene er mønsteret imidlertid mer uklart. Reisende fra Oslo-området oppgir riktignok et høyt utenlandsforbruk - men det gjør også f.eks. reisende fra Møre og Romsdal. Tallene for hele utvalget i tabell 6 stemmer bedre overens med resultatene i tabell 2, når det gjelder øl og samlet forbruk. Dette gjelder imidlertid ikke brennevin; de fylkesvise variasjonene i beregnet årsforbruk og utenlandsforbruk av brennevin er høyst forskjellige. Skarpe geografiske ulikheter i forbruk av hjemmebrent bidrar til et høyt samlet brennevinsforbruk i "hjemmebrentfylkene", som tabell 2 viste. Utenlandsforbruket av brennevin er derimot høyest i Oslo-området, og forholdsvis lavt i mange av hjemmebrentfylkene.

3.4 Turistimport

Mange utenlandsreisende tar også alkoholholdige varer med hjem fra utlandet - noe som bidrar til en betydelig del av det uregistererte forbruket i Norge. Også dette emnet er dekket i Forbruker- og Mediaundersøkelsen (spm. 387-390 i vedlegget). Her er det stilt spørsmål om hvor mange flasker som er tatt med hjem fra utlandet siste år. Nærmere bestemt gjelder spørsmålet antall halvflasker eller bokser med øl, og antall helflasker med svakvin, hetvin og

brennevin. Når antall flasker ikke er oppgitt, har jeg forutsatt at ingen flasker er tatt med. Resultatene for utenlandsreisende finnes i tabell 7, mens tall for hele utvalget er satt opp i tabell 8. Høye ekstremverdier er ekskludert, som i de foregående tabellene. Det bør likevel nevnes at tilfeldige variasjoner kan gi betydelige utslag når det gjelder innførsel av øl. Forholdsvis få tar med øl fra utlandet, men disse tar gjerne med seg relativt mange flasker.

Tallene for innførsel av alkohol danner et annet mønster enn det vi har sett tidligere. Ser vi først på resultatene for de utenlandsreisende i tabell 7, viser det seg at reisende fra fylkene langs kysten fra Vestfold til Rogaland tar med seg forholdsvis mye alkohol. Disse fylkene ligger omtrent på linje med Oslo og Akershus; noe høyere når det gjelder øl, og noe lavere for de øvrige alkoholsortene. Reisende fra Nord-Norge og Nord-Trøndelag oppgir derimot lave tall for turistimport, mens reisende fra Sogn og Fjordane ligger høyere på statistikken for import enn for samlet forbruk. Dette mønsteret går til dels på tvers av variasjonene i andelen som reiser utenlands. Dermed blir ikke forskjellene forsterket når vi ser på tallene for hele utvalget, slik de ble for utenlandsforbruket.

Når hele utvalget tas med, burde rangeringen av fylkene i kolonnen for innførsel av brennevin (tabell 8) tilsvare tallene for konsum av innført brennevin (tabell 2). Avvikene er da heller ikke så store: På begge lister ligger Oslo og Akershus øverst, og de nordligste fylkene og Nordvestlandet nederst.

Geografiske forskjeller i utenlandsforbruket gjenspeiler til dels innenlandsforbruket: folk tar med seg sine drikkevaner til utlandet. Dette påvirker også turistimporten, men her ser det ut til at de geografiske forskjellene i større grad henger sammen med *hvor* folk reiser. Når reisende fra Nord-Norge tar med lite alkohol hjem, skyldes det trolig at de gjerne reiser til Sverige når de skal på utenlandsferie (Vaage 1993:18-19). I andre landsdeler går turen oftere til land der alkoholen er billigere.

Tabell 7: Gjennomsnittlig antall flasker tatt med hjem fra utlandet siste år, etter fylke. Bare utenlandsreisende. Øvre 1 % av "importørene" er fjernet fra beregningene.

	Øl	Svak- vin	Het- vin	Brenne- vin	Minste N (veide tall)
Østfold	1,67	0,70	0,43	0,93	591
Akershus	2,13	0,97	0,99	1,56	934
Oslo	2,26	1,28	1,02	1,73	1161
Hedmark	1,70	0,77	0,47	1,06	332
Oppland	1,80	0,71	0,61	1,19	261
Buskerud	1,59	1,11	0,77	1,12	435
Vestfold	2,72	1,06	0,86	1,52	408
Telemark	1,96	0,87	0,81	1,20	313
Aust-Agder	2,54	1,05	0,84	1,18	187
Vest-Agder	3,73	1,32	0,48	1,10	271
Rogaland	2,82	1,25	0,82	1,43	610
Hordaland	1,30	0,84	0,59	1,07	631
Sogn og Fjordane	1,68	0,72	0,41	1,09	107
Møre og Romsdal	1,53	0,57	0,46	0,92	325
Sør-Trøndelag	0,78	0,57	0,51	1,06	472
Nord-Trøndelag	1,00	0,32	0,29	0,61	224
Nordland	0,64	0,40	0,34	0,67	368
Troms	0,63	0,33	0,32	0,63	213
Finnmark	0,77	0,27	0,24	0,61	133
Total	1,86	0,90	0,69	1,22	7990
Eta	,13**	,15**	,19**	,18**	

** statistisk signifikant på 0,001 nivå.

Tabell 8: Gjennomsnittlig antall flasker tatt med hjem fra utlandet siste år, etter fylke. Hele utvalget. Øvre 1 % av "importørene" er fjernet fra beregningene.

	Øl	Svak- vin	Het- vin	Brenne- vin	Minste N (veide tall)
Østfold	1,26	0,52	0,32	0,70	786
Akershus	1,48	0,68	0,69	1,08	1346
Oslo	1,71	0,96	0,77	1,30	1541
Hedmark	0,91	0,41	0,25	0,56	623
Oppland	0,77	0,31	0,26	0,51	605
Buskerud	0,94	0,65	0,45	0,66	740
Vestfold	1,73	0,67	0,55	0,97	645
Telemark	1,14	0,51	0,47	0,70	536
Aust-Agder	1,53	0,63	0,50	0,71	312
Vest-Agder	2,20	0,78	0,28	0,65	461
Rogaland	1,65	0,74	0,48	0,83	1048
Hordaland	0,62	0,40	0,28	0,51	1314
Sogn og Fjordane	0,53	0,23	0,13	0,34	342
Møre og Romsdal	0,65	0,24	0,20	0,39	764
Sør-Trøndelag	0,45	0,33	0,29	0,61	819
Nord-Trøndelag	0,55	0,17	0,16	0,33	411
Nordland	0,30	0,19	0,16	0,32	776
Troms	0,28	0,15	0,14	0,28	476
Finnmark	0,43	0,15	0,13	0,34	240
Total	1,08	0,52	0,40	0,71	13800
Eta	,12**	,15**	,20**	,20**	

** statistisk signifikant på 0,001 nivå.

3.5 Hjemmeproduksjon av øl og vin

I tabell 2 finnes klare forskjeller mellom fylkene i *forbruk* av hjemmebrygget øl, mens avstandene var mindre for hurtigvin og annen hjemmelaget vin. Spørreskjemaet inneholder i tillegg noen spørsmål om *produksjon* av disse alkoholsortene (spm. 636-641 i vedlegget). Tabell 9 viser hvor stor andel av respondentene som oppgir at det er laget øl eller vin i husstanden siste år. I denne tabellen er ubesvarte utelatt fra beregningene. Rangeringen av fylkene blir så å si uforandret, dersom en regner med at de ubesvarte ikke har laget vedkommende alkoholsort.

Også tabell 9 viser at hjemmebrygging av øl er mest utbredt i Oppland og Hedmark, fulgt av Nord-Trøndelag. Som nevnt stemmer dette godt med Reinås' (1991:85-87) resultater. Den utbredte hjemmebryggingen på Nordvestlandet, som Brun-Gulbrandsen (1967:91-92) rapporterte på 1960-tallet, gjenfinnes derimot ikke i dette materialet. Vinlegging er langt jevnere fordelt mellom fylkene, men synes å være mest utbredt i deler av Trøndelag og Vestlandet. Samsvaret mellom rangeringen av fylkene når det gjelder forbruk og produksjon er altså relativt godt. Dette er ikke overraskende, men resultatene styrker tilliten til forbruksestimatenes validitet.

Tabell 9: Hjemmeproduksjon av øl og vin. Andel som oppgir at det er laget øl eller vin i husstanden siste år, etter fylke.

	Hj.br. øl	Hurtig vin	Annen hj.l. vin	Minste N (veide tall)
Østfold	12	7	9	715
Akershus	6	7	5	1259
Oslo	3	5	6	1459
Hedmark	32	8	7	559
Oppland	33	8	10	540
Buskerud	8	9	7	680
Vestfold	7	10	9	586
Telemark	17	11	9	492
Aust-Agder	14	9	10	278
Vest-Agder	9	11	9	429
Rogaland	1	10	6	994
Hordaland	3	9	9	1237
Sogn og Fjordane	6	12	11	315
Møre og Romsdal	7	12	9	703
Sør-Trøndelag	12	8	6	756
Nord-Trøndelag	26	13	12	369
Nordland	2	10	5	713
Troms	1	8	4	444
Finnmark	1	7	5	223
Total	9	9	7	12812

Andel som ikke har svart, og er utelatt fra beregningene: Øl 6 %, hurtigvin og hjemmelaget vin 7 %.

3.6 Hjemmebrent, smuglerbrennevin og medisinsk/teknisk sprit

Kartlegging av hjemmebrenning og andre former for ulovlig anskaffelse av brennevin har lenge vært en viktig oppgave for norsk alkoholforskning. Spørreskjemaet fra Forbruker- og Mediaundersøkelsen inneholder også en rekke spørsmål om dette emnet. Blant annet ble folk bedt om å anslå hjemmebrentens andel av det samlede brennevinsforbruket - både i hjembyen eller -bygda, i omgangskretsen og av respondentens eget forbruk (spm. 650-652 i vedlegget). I tabell 10 er de gjennomsnittlige anslagene for hvert fylke ført opp. Disse tallene beskriver ikke *størrelsen* på hjemmebrentkonsumet i ulike fylker, siden grunnlaget for anslagene - samlet brennevinsforbruk - varierer. Ulikheter i samlet brennevinskonsum fører også til at tallene kan gi et skjevt bilde av hjemmebrentandelen i hvert fylke. Steder, omgangskretser og personer med et høyt og et lavt samlet brennevinsforbruk teller like mye når fylkesgjennomsnittet regnes ut, slik at personer og miljøer med et lavt samlet forbruk får for stor vekt når hjemmebrentens andel i fylket beregnes. Problemet er størst for spørsmålet om eget forbruk. Mange drikker ikke brennevin i det hele tatt, og burde dermed ikke telles med når hjemmebrentens andelen av brennevinsforbruket beregnes. Derfor er bare personer som har oppgitt å ha drukket en eller annen form for brennevin siste år, tatt med i gjennomsnittsanslagene for eget forbruk.

Til tross for disse svakhetene, bør anslagene kunne brukes som en indikator på hjemmebrentens relative betydning. Resultatene i tabell 10 er langt fra overraskende; rangeringen av fylkene er stort sett den samme som for forbruksestimatet i tabell 2. For alle tre anslag ligger Trøndelagsfylkene øverst, fulgt av Nord-Norge, indre deler av Østlandet og Nordvestlandet. Det er imidlertid interessante forskjeller også mellom de tre spørsmålene. Anslagene for hjemmebrentens andel av *eget* forbruk er lavest i samtlige fylker. Omgangskretsens forbruk av hjemmebrent blir hele tiden antatt å være noe større, mens anslagene er høyest når spørsmålet gjelder hjemstedet. Jo svakere tilknytningen blir til en selv, jo mer utbredt mener respondentene altså at drikking av hjemmebrent er.

Tabell 10: Gjennomsnittlig anslag for hjemmebrentens andel av brennevinforbruket, etter fylke.

	I hjembyen/ hjembygda	I omgangs- kretsen	Eget forbruk (bare brukere)	Minste N (veide tall)
Østfold	20	9	6	497
Akershus	20	9	5	949
Oslo	18	6	3	1106
Hedmark	40	28	19	466
Oppland	35	23	16	404
Buskerud	29	16	12	485
Vestfold	23	10	7	431
Telemark	22	10	7	320
Aust-Agder	15	8	7	163
Vest-Agder	16	6	3	236
Rogaland	17	7	6	686
Hordaland	16	9	6	822
Sogn/Fjordane	25	17	14	217
Møre/Romsdal	31	21	17	458
Sør-Trøndelag	45	36	29	606
N.-Trøndelag	52	46	40	306
Nordland	38	31	24	538
Troms	38	29	24	314
Finnmark	29	20	13	163
Total	26	16	12	9772

Andel som ikke har svart, og er utelatt fra beregningene: Hjembyen/bygda 24 %, omgangskretsen 15 %, eget forbruk 6 % av brennevinbrukerne.

En rekke forhold kan ha bidratt til dette resultatet. For det første varierer svarprosenten mellom de tre spørsmålene. Det er naturlig nok enklere å gjøre rede for sitt eget hjemmebrentforbruk enn omgangskretsens drikkevaner, og vanskeligst å anslå tall for forbruket i hjembygda eller -byen. Tidligere forskning har dessuten vist at det ofte er personer med et lavt alkoholforbruk som lar være å svare, og det kan være grunn til å tro at disse ville gjette på

et lavere tall enn de som har svart (Brun-Gulbrandsen 1967:98-99). Dette forholdet kan likevel *ikke* forklare forskjellen mellom de tre anslagene. Når personer som ikke har svart på spørsmålet om hjemstedets forbruk fjernes fra analysen, blir de gjennomsnittlige anslagene 26 % for hjemstedet, 18 % for omgangskretsen og 14 % for eget forbruk.

Underrapportering kan føre til at anslagene for eget og venners forbruk blir for lave. Siden hjemmebrent er framstilt på ulovlig måte, vil nok noen beskytte seg selv og sin omgangskrets. På den annen side kan det tenkes at folk overvurderer andres forbruk. Flere undersøkelser har beskrevet den såkalte "flertallsmisforståelsen", og vist at ungdom har en tendens til å tro at deres venner drikker mer enn dem selv (Pedersen 1993b). Selv om tabell 10 ikke beskriver størrelsen på forbruket, men hjemmebrentens andel av brennevinndrikkingen, kan den samme mekanismen gjøre seg gjeldende.

Det er dessuten ikke nødvendigvis noen misforståelse når de fleste oppgir at vennene drikker mer enn dem selv. En annen forklaring bygger på den skjeve fordelingen av alkoholforbruket. På mange steder vil det være noen storforbrukere av hjemmebrent, som folk tar med i betraktningen når de anslår forbruket på hjemstedet. Langt færre har storforbrukere i omgangskretsen, og enda færre drikker mye hjemmebrent selv. Selv om fordelingen av det samlede brennevinforbruket også er skjev, slik at hjemstedets storforbrukere av andre typer brennevin også burde påvirke anslagene, er det mulig at folk først og fremst har hjemmebrentdrikkere i tankene når de svarer på spørsmålet. I tillegg nevner Pedersen (1993b) at personer med mange venner vil være overrepresentert i anslag over "omgangskretsens forbruk". Hvis de som har et omfattende sosialt nettverk har andre drikkevaner enn personer med få venner, kan også dette bidra til forskjeller mellom eget og venners forbruk.

Forbruker- og Mediaundersøkelsen har et rikholdig utvalg av spørsmål om hjemmebrent og smuglerbrennevin. Blant annet er det stilt spørsmål om man kjenner framgangsmåten ved å brenne brennevin, har smakt hjemmebrent eller noe som er laget av hjemmebrent siste år, og om man har kjøpt innsmuglet brennevin eller hjemmebrent laget av andre i løpet av de siste 12 måneder (spm. 642, 644, 653 og 655 i vedlegget). Andelen som har svart ja på disse

spørsmålene i de ulike fylkene er ført opp i tabell 11. Spørsmålet om kjennskap til framgangsmåten har tre svaralternativer: "Ja", "ja, kjenner den delvis" og "nei, kjenner den ikke". Bare ja-svar uten forbehold er tatt med i tabell 11. Mens svarprosenten er høy på tre av spørsmålene, har mange latt være å oppgi om de har kjennskap til framgangsmåten. Siden spørsmålet neppe er spesielt vanskelig eller følsomt å besvare, skyldes dette trolig utformingen av skjemaet. Spørsmålet er plassert slik at det lett blir oversett.

For spørsmålene om man kjenner framgangsmåten og har smakt hjemmebrent, skiller svarfordelingen seg lite fra det vi har sett tidligere. I likhet med anslagene for hjemmebrentens andel av brennevinsforbruket, gir disse enkle spørsmålene stort sett de samme geografiske fordelingene som kvantitetsfrekvens-estimatene - noe som styrker tilliten til forbrukstallenes validitet. Men når spørsmålet gjelder *kjøp* av hjemmebrent, blir resultatene noe annerledes. Trøndernes særpreg er ikke overraskende: I Trøndelag er andelen som oppgir at de har kjøpt hjemmebrent, dobbelt så høy som i noe annet fylke. De andre hjemmebrentfylkene, som Hedmark, Oppland, Nordland og Troms, skiller seg imidlertid ikke så klart ut i denne statistikken. Det kan med andre ord se ut til at omsetning av hjemmebrent, i større grad enn forbruk, er begrenset til Trøndelagsfylkene.

De geografiske forskjellene er mindre når spørsmålet handler om kjøp av smuglerbrennevin. Det er likevel ikke overraskende at andelen som har kjøpt smuglervarer er høyest i Oslo-området, fulgt av de øvrige østlandsfylkene. Blant fylkene utenfor Østlandet ligger Sogn og Fjordane øverst. Forholdet mellom fylkene er altså i store trekk det samme som vi har sett i tallene for forbruk av smuglerbrennevin i tabell 2.

Som nevnt tidligere, var det oppgitte forbruket av medisinsk og teknisk sprit så lavt at det ikke lot seg gjøre å beskrive geografiske forskjeller ved hjelp av forbruksestimater. Respondentene ble imidlertid også spurt om de har smakt slike former for alkohol i løpet av de siste 12 måneder (spm. 648 i vedlegget). Svarene viser at både andelen som sier de har drukket medisinsk eller teknisk sprit, og den geografiske variasjonen, er liten. 4 % av utvalget har svart bekreftende - og andelen varierer mellom 5 % i Akershus og 2 % i Telemark. Resultatene er derfor ikke satt opp i noen tabell.

Tabell 11: Hjemmebrent og smuglerbrennevin: Kjøp, forbruk og kjennskap.
Andel som har svart ja, etter fylke.

	Kjenner framg.m. ved hj.br.	Smakt hj.brent siste år	Kjøpt siste år:		Minste N (veide tall)
			Hjemme- brent	Smugler- brennevin	
Østfold	27	32	5	9	677
Akershus	33	35	5	9	1192
Oslo	27	28	4	10	1332
Hedmark	39	56	7	7	521
Oppland	40	55	7	7	522
Buskerud	33	39	10	6	674
Vestfold	32	32	5	7	591
Telemark	27	33	5	5	448
Aust-Agder	19	29	3	2	269
Vest-Agder	23	23	4	3	385
Rogaland	20	30	5	5	882
Hordaland	24	29	4	4	1078
Sogn/Fjordane	27	43	4	6	285
Møre/Romsdal	29	44	8	4	644
Sør-Trøndelag	39	61	25	4	710
N.-Trøndelag	49	68	19	2	354
Nordland	40	57	8	3	650
Troms	35	56	5	1	415
Finnmark	29	49	9	5	210
Total	31	40	7	6	11837

Andel som ikke har svart, og er utelatt fra beregningene: Kjennskap til framgangsmåten 15 %, øvrige spørsmål 2 %.

3.7 Holdninger til hjemmebrenning og smugling

Siden 1950-tallet har spørsmål om holdninger til hjemmebrenning inngått i alkoholforskernes surveyundersøkelser. Nærmere bestemt er respondentene blitt spurt om de synes det "under de nåværende forhold er en alvorlig lovovertrødelse å brenne brennevin til eget bruk". I 1950- og 60-årene svarte rundt halvparten av de spurte ja på dette spørsmålet. Etter hvert har hjemmebrenning i større grad blitt akseptert, og siden midten av 1970-tallet har mellom 70 og 80 % svart at dette *ikke* er en alvorlig lovovertrødelse (Reinås 1991:54). Denne holdningsendringen gjenspeiler en mer generell trend i retning av en mer liberal innstilling til alkohol (Arner 1993, Saglie og Nordlund 1993, Aardal og Valen 1989:232-237).

Det samme spørsmålet er stilt i Forbruker- og Mediaundersøkelsen. I tillegg spørres det om holdninger til smugling; om det under de nåværende forhold er en alvorlig lovovertrødelse å "ta med litt mer brennevin enn kvoten tillater, så lenge det går til eget forbruk", og "smugle brennevin for salg" (spm. 645, 646 og 647 i vedlegget). Resultatene finnes i tabell 12.

I likhet med tidligere undersøkelser, viser tabellen at et stort flertall ikke betrakter hjemmebrenning til eget bruk som noe alvorlig lovbrudd. Det samme gjelder innførsel av "litt" brennevin utenom kvoten, selv om det kan innvendes at dette er et ledende spørsmål. Derimot vil ikke mange akseptere smugling for salg. Folk ser ut til å skille klart mellom ulovlig innførsel og produksjon til eget forbruk, og lovbrudd med sikte på økonomisk vinning.

Ser vi på synet på hjemmebrenning i de forskjellige fylkene, viser det seg at holdningene *ikke* følger de samme geografiske skillelinjer som forbruket. Innbyggerne i "hjemmebrentfylkene" er relativt liberale - men det samme kan sies om Oslo, Akershus og Vestfold, der forbruket av hjemmebrent er forholdsvis lavt. I Oslo-området er innstillingen til alkohol generelt mer liberal (Saglie og Nordlund 1993:31-37), og dette gjenspeiles trolig i holdningene til hjemmebrenning. Det er med andre ord ikke et skille mellom regioner med høyt og lavt forbruk av hjemmebrent vi ser i tabellen, men den tradisjonelle alkoholpolitiske motsetningen mellom Sør- og Vestlandet og resten av Norge. Holdningene til å ta med "litt mer enn kvoten" er også forholdsvis liberale i

en del fylker i Oslo-området, mens de geografiske variasjonene i synet på smugling for salg er små.

Tabell 12: Holdninger til smugling og hjemmebrenning: Andel som synes forskjellige handlinger er en "alvorlig lovovertrjedelse", etter fylke.

	Brenne til eget bruk	Ta med litt mer enn kvoten	Smugle brennevin for salg	Minste N (veide tall)
Østfold	25	26	89	765
Akershus	18	23	88	1324
Oslo	17	20	89	1513
Hedmark	17	25	94	604
Oppland	18	24	90	585
Buskerud	19	21	88	720
Vestfold	18	19	91	620
Telemark	28	24	91	521
Aust-Agder	34	30	91	301
Vest-Agder	29	30	91	457
Rogaland	22	21	90	1037
Hordaland	27	25	90	1278
Sogn/Fjordane	25	27	89	330
Møre/Romsdal	27	28	92	741
Sør-Trøndelag	18	24	90	802
N.-Trøndelag	19	30	94	401
Nordland	19	23	95	747
Troms	20	25	93	460
Finnmark	23	27	93	235
Total	22	24	90	13469

Andel som ikke har svart, og er utelatt fra beregningene: Hjemmebrenning 2 %, øvrige spørsmål 3 %.

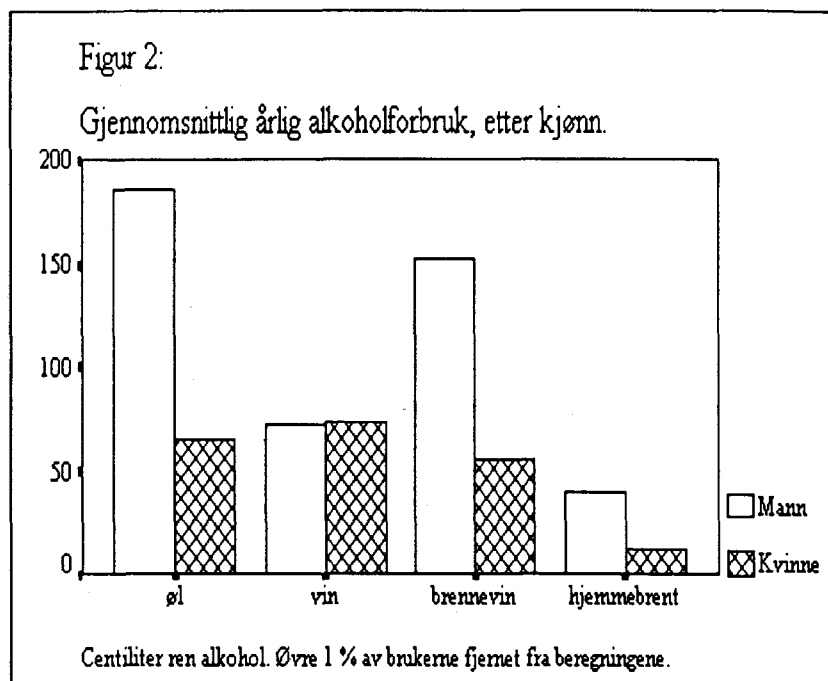
4. SOSIAL OG DEMOGRAFISK BAKGRUNN

I de følgende avsnittene blir sammenhengen mellom alkoholforbruk og noen bakgrunnsvariabler - kjønn, alder, inntekt og utdanning - beskrevet. Analysen blir ikke så omfattende som for geografi; jeg skal holde meg til estimatene for årsforbruk av forskjellige alkoholsorter. Som i de tidligere analysene, er høye ekstremverdier utelatt fra beregningene. Med andre ord forsøker jeg ikke å gi noe korrekt tall for årsforbruk i ulike sosiale og demografiske grupper, men å gi en best mulig beskrivelse av *forskjellene* mellom gruppene. Hovedresultatene - tallene for samlet forbruk av øl, vin og brennevin samt hjemmebrent - blir presentert ved hjelp av figurer.

4.1 Kjønn

Menn drikker mer enn kvinner - men hvorfor er det så klare kjønnsforskjeller i alkoholforbruket? Biologiske forhold har en viss betydning, siden menn gjennomsnittlig må drikke mer alkohol enn kvinner for å oppnå en tilsvarende virkning. Kjønnsforskjellene blir redusert etter kontroll for fysiologiske forhold (dvs. volum av kroppsvæske), men de forsvinner ikke (Dawson og Archer 1992). Biologien kan likevel ikke forklare at avstanden mellom kvinners og menns alkoholkonsum varierer mellom ulike land og kulturer (Waldron 1988:198-200). Dermed må kjønnsroller trekkes inn som forklaringsfaktor: Drikkemønstre som er sosialt akseptert for menn, blir ofte ikke godtatt for kvinner.

Ulike normer for akseptabel drikking kan også bidra til at kjønnsforskjellene er langt større for øl og brennevin enn for vin, som vi ser i figur 2. Flere detaljer finnes i tabell 13, som viser at det *ikke* er noen statistisk signifikant forskjell mellom menns og kvinners samlede vinkonsum i dette materialet. Begge kjønn oppgir omtrent det samme forbruket av vin - og det gjelder både svakvin, hetvin, hurtigvin og annen hjemmelaget vin. Menn drikker langt mer øl og brennevin enn kvinner, selv om forskjellen i konsumet av hjemmebrygget øl ser ut til å være forholdsvis liten.

Som nevnt kan vin oppfattes som en "ny" alkoholsort. Undersøkelser fra andre europeiske land tyder på at tradisjonelle kjønnsroller i større grad har betydning for forbruket av "gamle" alkoholsorter (Hupkens m.fl. 1993, Knibbe og Hupkens 1993). Mennenes høye alkoholforbruk ser ut til å være sterkest knyttet til de tradisjonelle drikkevarene - dvs. vin i Sør-Europa og øl (og brennevin) i nord. For alkoholsorter som har fått økt utbredelse i de senere årene, er kjønnsforskjellene mindre.

Tabell 13: Gjennomsnittlig årlig alkoholforbruk (centiliter ren alkohol), etter kjønn. Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

	Øl:			Vin:				
	Vanlig øl	Hj.br. øl	Øl samlet	Svak-vin	Het-vin	Hurtig vin	Hj.lag. vin	Vin samlet
Mann	175,0	4,5	182,6	40,7	14,9	6,8	7,7	72,9
Kvinne	60,6	3,4	64,8	41,0	15,3	5,2	7,3	73,2
Total	116,8	3,9	122,6	40,9	15,1	6,0	7,5	73,0
Eta	,25**	,03**	,26**	,00	,01	,03**	,01	,00

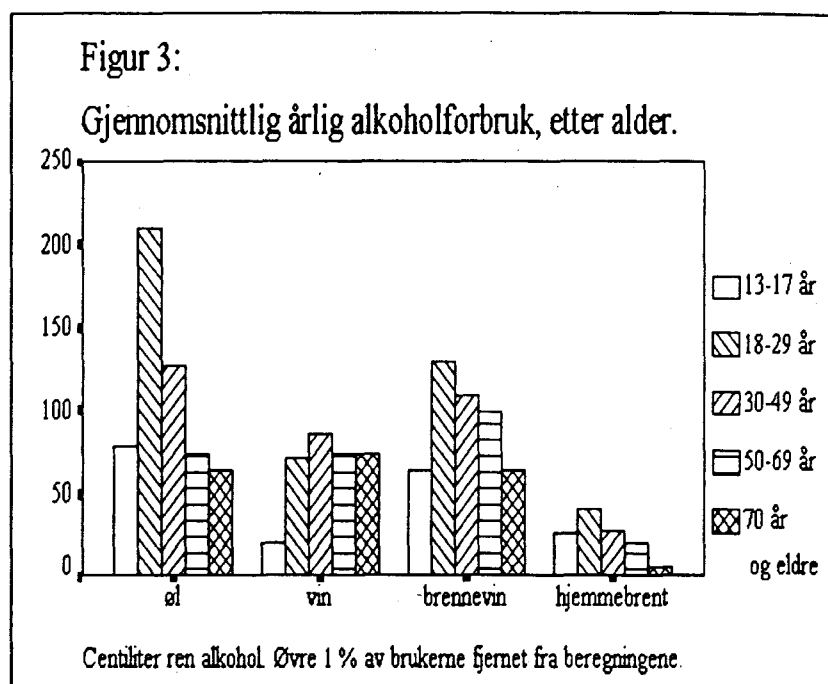
	Brennevin:			Smug. br.vin	Br.vin samlet	Samlet alkohol- forbruk:	Minste N (veid):
	Kjøpt i Norge	Innført	Hj.-brent				
Mann	68,5	23,8	40,7	8,9	152,4	428,9	6479
Kvinne	29,5	10,6	12,3	1,1	56,1	198,5	6751
Total	48,7	17,1	26,3	5,0	103,3	311,4	13230
Eta	,20**	,17**	,15**	,14**	,25**	,27**	

** signifikant på 0,001 nivå, * på 0,01 nivå.

4.2 Alder

Tidligere undersøkelser har vist at alkoholkonsumet i Norge øker raskt i slutten av tenårene og når sitt høyeste nivå rundt 20-årsalderen (Nordlund 1985a:59-61). I tabell 14 er utvalget delt inn i 5 aldersgrupper, og aldersgruppa mellom 18 og 29 år oppgir det høyeste samlede konsumet. Fordelingen av

forbruket på de ulike aldersgruppene varierer likevel mellom alkoholsortene. Som det går fram av figur 3, har hvert alkoholslag sin særegne aldersprofil.

Aldersforskjellene (målt med eta-koeffisienter) er sterkest for øl. Som nevnt stiller eta-koeffisientene ingen krav til målenivået på den uavhengige variabelen. Dette målet fanger dermed opp forskjeller i alkoholkonsum mellom ulike aldersgrupper, selv om sammenhengen mellom alder og forbruk ikke er lineær. Det er først og fremst et høyt konsum av bryggeriproduisert øl som skiller 18-29-årsgruppa fra de øvrige aldersklassene. For hjemmebrygget øl er avstanden mellom aldersgruppenes forbruk ikke signifikant. Forbruket av vin har derimot sitt tyngdepunkt i noe eldre årsklasser: Personer mellom 30 og 49 år oppgir det høyeste vinkonsumet. Ser vi nærmere på fordelingen av de forskjellige vinslagene i tabell 14, viser det seg - ikke uventet - at hetvin har relativt stor utbredelse blant de eldste. Det er faktisk de eldste

aldersklassene som oppgir det høyeste forbruket av hetvin, mens de yngste foretrekker andre drikkevarer enn sherry, portvin o.l.

Tabell 14: Gjennomsnittlig årlig alkoholforbruk (centiliter ren alkohol), etter alder. Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

	Øl:			Vin:				
	Vanlig øl	Hj.br. øl	Øl samlet	Svak-vin	Het-vin	Hurtig vin	Hj.lag. vin	Vin samlet
13 - 17	70,3	4,1	78,5	7,3	3,8	1,9	5,7	20,5
18 - 29	203,5	3,8	210,9	40,6	14,2	5,2	7,2	71,7
30 - 49	122,9	3,3	127,1	51,9	16,0	7,1	6,9	85,5
50 - 69	68,7	4,4	74,0	39,2	17,6	6,9	8,5	73,7
70 +	55,1	5,0	63,2	35,7	17,7	4,2	8,6	74,1
Total	117,3	3,9	123,3	41,0	15,2	5,9	7,4	73,1
Eta	,24**	,03	,23**	,15**	,11**	,05**	,03	,14**

	Brennevin:				Samlet		Minste N (veid):
	Kjøpt i Norge	Innført	Hj.-brent	Smug. br.vin	Br.vin samlet	alkohol-forbruk:	
13 - 17	21,4	6,9	26,2	2,7	63,1	159,1	1044
18 - 29	54,0	20,6	40,8	8,6	128,8	428,5	3003
30 - 49	49,5	19,1	27,2	5,8	109,1	336,8	4567
50 - 69	53,2	16,4	19,9	2,8	99,7	256,8	3367
70 +	44,7	11,0	5,1	0,7	64,1	211,2	1113
Total	48,8	17,1	26,5	5,0	103,7	312,4	13093
Eta	,09**	,10**	,10**	,09**	,11**	,20**	

** signifikant på 0,001 nivå, * på 0,01 nivå.

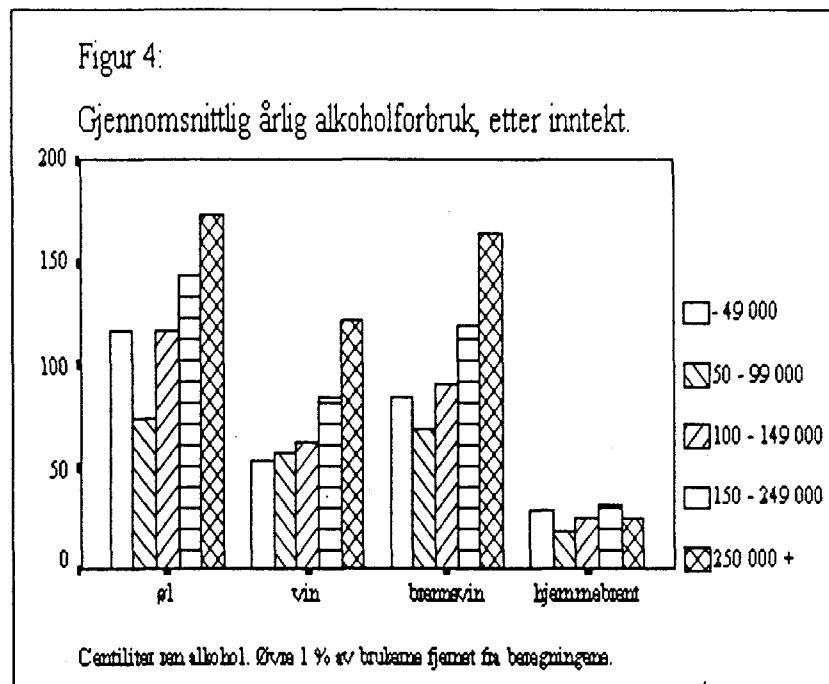
1,1 % har ikke oppgitt alder, og er utelatt fra beregningene.

Brennevinskonsumet er høyest mellom 18 og 29 år - i likhet med ølforbruket. Avstanden mellom årsklassenes forbruk er imidlertid langt mindre for brennevin enn for øl. Det er dessuten klare forskjeller mellom de ulike formene for brennevin: Mens forbruket av brennevin kjøpt på Vinmonopol eller restaurant er relativt høyt i de eldre aldersgruppene, tyder svarene fra de aller yngste på et høyt konsum av hjemmebrent. Aldersgruppa mellom 13 og 17 år oppgir faktisk et nesten like høyt hjemmebrentforbruk som årsklassene mellom 30 og 49. Mange former for målefeil kan gi et skjevt bilde - f.eks. er det mulig at de eldre underrapporterer drikkingen av slike varer, mens de yngre like gjerne skryter av et høyt forbruk. Likevel er nok hjemmebrent en utbredt vare i en del ungdomsmiljøer. Siden de yngste ikke kan kjøpe alkohol på lovlig vis, og i tillegg har lav kjøpekraft, kan hjemmebrent lett komme til å utgjøre en større del av forbruket. Kulturelle forhold kan også bidra til et forholdsvis høyt hjemmebrentforbruk blant de unge: I mange lokalsamfunn spiller hjemmebrent en viktig rolle i ungdomsfellesskapet (Henriksen og Sande 1993).

4.3 Inntekt og utdanning

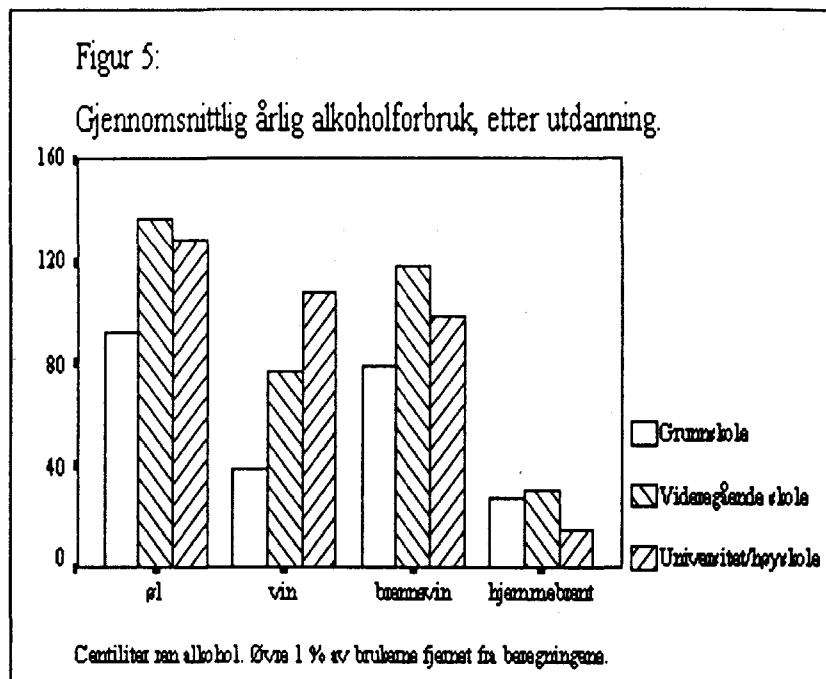
Tradisjonelt har en liberal innstilling til alkohol stått sterkest i høyere sosiale lag i Norge - blant embetsmennene og borgerskapet i byene (Rokkan 1987). Sammenhengen mellom utdanning og holdning til alkoholpolitikken er blitt svakere (Saglie og Nordlund 1993:31-37), men også nyere undersøkelser viser at alkoholforbruket er høyest i høyere inntektslag og blant folk med høy og middels høy utdanning (Nordlund 1985a, 1987). Inntekten har også en mer direkte innflytelse på alkoholforbruket: Økonomien setter grenser for muligheten til å kjøpe alkohol. Høy kjøpekraft fører likevel ikke nødvendigvis med seg et høyt forbruk av alkohol. Igjen viser det franske eksemplet hvordan forholdet mellom bakgrunnsvariabler og alkoholbruk kan være svært forskjellig fra det norske mønstret. I Frankrike er alkoholforbruket lavest i høyere sosiale lag - noe som skyldes at disse gruppene drikker forholdsvis lite vin (Sulkunen 1989). Med andre ord: Høystatusgruppene markerer sin status

ved å bryte med det tradisjonelle drikkemønsteret. Mens de høyt utdannede drikker vin i Nord-Europa, skiller høystatusgrupper i Sør-Europa seg ut ved å drikke øl (Hupkens m.fl. 1993, Knibbe og Hupkens 1993).

I denne analysen er personlig inntekt brukt som inntektsmål, mens husstandens inntekt er brukt i tidligere undersøkelser fra SIFA. Resultatene er likevel de samme: Tabell 15 og 16 viser at det samlede alkoholforbruket er høyest i gruppene med høy inntekt og utdanning. Som vi ser i figur 4 og 5, er det likevel ingen lineær sammenheng mellom de to statusvariablene og konsum av øl og brennevin. Forbrukstallene for bryggeriprodusert øl og alle sorter brennevin er lavest i den nest laveste inntektsklassen (50 - 100 000 i årsinntekt). Årsaken er nok at alder virker inn på både inntekt og alkoholvaner. Den nest laveste inntektskategorien inneholder trolig en del pensjonister, mens mange skoleelever og studenter tjener mindre enn 50 000

kroner. I en analyse som ble begrenset til aldersgruppene mellom 25 og 60 år, ble forskjellen mellom de to laveste inntektsnivåene snudd - slik at alkoholforbruket stiger med økende inntekt. (Disse resultatene er ikke tatt med i tabellen.)

Utdanning er heller ikke forbundet med alkoholkonsum på noen regelmessig måte. Det er først og fremst respondenter uten videregående utdanning som oppgir et lavt forbruk av øl og brennevin. Personer med videregående skole oppgir et forbruk av disse alkoholsortene som er på linje med, eller høyere enn, konsumet blant de høyest utdannede. Når det totale alkoholforbruket likevel er høyest i gruppa med universitets- og høyskoleutdanning, er årsaken at disse drikker mye vin.

Tabell 15: Gjennomsnittlig årlig alkoholforbruk (centiliter ren alkohol), etter personlig inntekt. Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

	Øl:			Vin:				
	Vanlig øl	Hj.br. øl	Øl samlet	Svak-vin	Het-vin	Hurtig vin	Hj.lag. vin	Vin samlet
- 49 000	107,9	3,9	116,5	25,3	11,3	5,8	8,4	53,2
50 - 99 000	68,2	4,2	74,1	28,3	12,0	4,5	8,7	57,3
100 - 149 000	112,5	4,2	116,2	34,0	14,0	5,3	7,0	62,8
150 - 249 000	139,2	3,7	144,1	48,4	17,9	7,4	7,5	84,8
250 000 +	169,2	3,4	173,1	82,1	21,7	8,5	7,5	122,5
Total	122,5	3,8	127,8	43,5	15,7	6,5	7,8	76,6
Eta	,13**	,02	,13**	,22**	,11**	,04**	,02	,18**

	Brennevin:			Smug. Br.vin			Samlet alkohol- forbruk:	Minste N (veid):
	Kjøpt i Norge	Innført	Hj.-brent	br.vin	Br.vin samlet			
- 49 000	36,4	11,2	29,5	4,0	84,9	266,5		1999
50 - 99 000	34,7	9,6	19,1	2,1	69,4	200,9		1806
100 - 149 000	45,4	15,1	25,2	3,2	91,6	284,9		1781
150 - 249 000	56,9	19,5	31,0	6,5	119,6	360,6		4287
250 000 +	76,9	38,9	25,3	10,0	164,0	484,7		1561
Total	50,7	18,4	27,2	5,3	107,3	324,2		11439
Eta	,14**	,22**	,04**	,09**	,15**	,20**		

** signifikant på 0,001 nivå, * på 0,01 nivå.

14,0 % har ikke oppgitt inntekt, og er utelatt fra beregningene. Spørsmålet om inntekt ble ikke stilt til 13- og 14-åringene.

Tabell 16: Gjennomsnittlig årlig alkoholforbruk (centiliter ren alkohol), etter utdanning. Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

	Øl:		Vin:					
	Vanlig øl	Hj.br. øl	Øl samlet	Svak-vin	Het-vin	Hurtig vin	Hj.lag. vin	Vin samlet
Grunnskole	86,4	4,2	92,3	18,1	9,3	3,9	6,3	38,7
Videregående	130,8	4,0	137,2	41,8	16,4	6,7	8,2	77,4
Univ./høgsk.	125,1	3,4	128,9	68,2	19,9	7,1	7,7	107,8
Total	117,1	3,9	122,9	41,0	15,2	6,0	7,6	73,3
Eta	,09**	,02	,08**	,23**	,13**	,04**	,03*	,21**

	Brennevin:			Samlet			Minste N (veid):
	Kjøpt i Norge	Innført	Hj.-brent	Smug. br.vin	Br.vin samlet	alkohol-forbruk:	
Grunnskole	35,8	10,1	27,2	3,8	79,2	217,7	3635
Videregående	57,0	18,5	30,7	6,4	118,7	344,9	6564
Univ./høgsk.	45,8	23,2	15,1	3,2	98,7	354,8	2931
Total	48,6	17,2	26,3	5,0	103,3	312,0	13149
Eta	,10**	,12**	,07**	,05**	,09**	,14**	

** signifikant på 0,001 nivå, * på 0,01 nivå.

0,6 % har ikke oppgitt utdanningsnivå, og er utelatt fra beregningene.

I en analyse av forholdet mellom yrkesposisjon og alkoholbruk, fant Danielsen (1991) en klar - og økende - kontrast mellom vin og hjemmebrent: Mens vin er utbredt blant funksjonærer, drikker arbeidere og bønder forholdsvis mye hjemmebrent. En tilsvarende kontrast finnes når det gjelder inntekt og utdanning, som det går fram av figur 4 og 5: Vin bærer - ikke uventet - størst preg av å være en høystatusdrikk. Både for svakvin, hetvin og

samlet vinforbruk finner vi en mer regelmessig sammenheng mellom forbruk og sosial status; forbrukstallene øker fra laveste til høyeste inntekts- og utdanningsnivå. Ut fra reisevanene i høyere sosiale lag, er det ikke overraskende at også brennevin innført fra utlandet har et høystatuspreg. Mens konsumet av andre former for brennevin er høyest blant respondenter med videregående skole, er det folk med universitets- og høyskoleutdanning som oppgir det høyeste forbruket av "turistimportert" brennevin.

Hjemmeproduerte varer skiller seg ut i motsatt retning. Å drikke hurtigvin og annen hjemmelaget vin har tilsynelatende ikke det samme høystatuspreget som konsum av innkjøpt vin. Forbruket av hjemmebrygget øl ser ut til å være lavest i høyere sosiale lag, men for denne alkoholsorten er sammenhengene ikke statistisk signifikante. For hjemmebrent er avstanden mellom inntekts- og utdanningsgruppene forholdsvis beskjeden, bortsett fra at høyt utdannede konsumerer relativt lite. Hjemmebrent kan ikke omtales som lavstatusdrikk i absolutt forstand (se også Brun-Gulbrandsen 1965:20-22, 1972:82-86), men utgjør en større andel av totalforbruket i grupper med lav sosial status. Brun-Gulbrandsens (1972:89) konklusjon er fortsatt gyldig: "I våre data markerer hjemmebrent seg som en meget 'demokratisk' drikk".

Til slutt bør det nevnes at smuglerbrennevinet skiller seg fra hjemmebrenten, også når det gjelder brukernes utdanning og inntekt. Forbruket av smuglerbrennevin har samme profil som brennevin kjøpt på Vinmonopolet: Personer med høy inntekt og middels høy utdanning oppgir det høyeste konsumet.

4.4 Bakgrunnsvariabler og alkohol: En oppsummering

Etter denne serien av tabeller med bivariate sammenhenger, kan en kort sammenfatning av resultatene være nyttig. For å få et inntrykk av hvilke bakgrunnsvariabler (inkludert geografi) som er sterkest forbundet med alkoholforbruk, kan eta-koeffisientene i tabellene 2 og 13-16 sammenlignes. Det samlede alkoholkonsumet er høyest korrelert med kjønn ($\eta = ,27$), fulgt av alder og inntekt ($,20$). Bakgrunnsvariablenes betydning varierer likevel

sterkt mellom de ulike alkoholsortene. For øl og brennevin ser de demografiske variablene ut til å ha størst betydning. Både kjønn og alder er høyt korrelert med forbruk av bryggeriproduisert øl, og dermed også det samlede ølkonsumet. For det samlede brennevinskonsumet skiller kjønn seg ut som den viktigste forklaringsvariabelen, og kjønn har også stor betydning for forbruket av hver av de fire brennevinstypene. Det er likevel klare forskjeller mellom ulike former for brennevin: Geografi er sterkest knyttet til forbruk av hjemmebrent, mens inntekt synes å være viktigst for konsum av brennevin innført fra utlandet.

Sosiale faktorer ser ut til å være viktigere enn demografi når det gjelder det samlede forbruket av vin: Eta-verdiene er høyest for utdanning, geografi og inntekt, mens det ikke er noen signifikant korrelasjon mellom vindriking og kjønn. Det samme mønsteret finnes igjen for svakvin, og - i noe svakere grad - for hetvin. Hurtigvin og annen hjemmelaget vin ser derimot ikke ut til å være særlig sterkt forbundet med noen av variablene i analysen. Siden forbruket av disse vinslagene er forholdsvis lavt, er dette ikke så overraskende. Så lenge det er lite variasjon i materialet, er det også vanskelig å finne samvariasjon.

Men selv om forbruket av hjemmebrygget øl også er lavt, er det sterkt knyttet til en av variablene i analysen; geografi. I likhet med hjemmebrent, er dette et alkoholslag der gamle regionale tradisjoner ser ut til å ha større betydning enn sosiale og demografiske forhold.

5. LIVSSTIL

Begrepet livsstil brukes innenfor flere fagområder - men ofte med et noe varierende innhold (Veal 1993). I helsefaglig forskning har helsefremmende og helseskadelig atferd stått sentralt, selv om livsstilsbegrepet også brukes i en videre betydning (Rossow og Træen 1994). Sosiologer beskriver på sin side et sett av "fritidskulturer", der fritidsaktiviteter og oppfatninger av "god smak" er et grunnlag for sosial tilhørighet - og samtidig et skille mellom samfunnsgrupper (Danielsen 1991). Den franske sosiologen Pierre Bourdieu (1987) arbeider har stått sentralt innenfor denne tradisjonen. Her beskrives samfunnsstrukturen ved hjelp av to dimensjoner: Tilgang til kulturell kapital (dvs. kunnskap og dannelselse) og økonomisk kapital. Folks posisjon i denne sosiale strukturen er avgjørende for deres posisjon i en tilsvarende livsstilsstruktur. Ved hjelp av forskjellige statistiske analyser tegner Bourdieu (1987:282-283) et kart over det franske samfunnet, der sosiale grupper plasseres etter sin beholdning av økonomisk og kulturell kapital. I det samme kartet er livsstilene tegnet inn; hva ulike grupper foretrekker når det gjelder mat, musikk, bøker, sport, biler osv. Også alkoholvaner hører med i bildet: For eksempel drikker personer med rikelig av begge kapitaler gjerne whisky, mens de som har lite av både økonomisk og kulturell kapital nøyer seg med billig rødvin.

Deler av Bourdieus forskning har møtt kritikk (se f.eks. Reimer 1989). Sammenhengen mellom livsstil og sosial struktur er ikke nødvendigvis konstant. Folks livsstil er trolig i større grad et selvstendig valg i Norge på 90-tallet enn i Frankrike rundt 1970, da Bourdieu foretok sine analyser. Variabler som kjønn og alder kan dessuten være minst like viktige som sosial lagdeling for valg av livsstil.

5.1 Livstilsdimensjoner

Materialet i Forbruker- og Mediaundersøkelsen var, som navnet sier, opprinnelig samlet inn for å kartlegge forbruksmønstre og medievaner.

Spørreskjemaet inneholder derfor en lang rekke spørsmål om fritidsinteresser og -aktiviteter. En forenkling av materialet er nødvendig for å få fram hovedtrekkene; noen linjer som skiller forskjellige fritidskulturer fra hverandre. For å beskrive *livsstilsdimensjoner*, eller sett av aktiviteter og interesser som er forbundet med hverandre, har jeg brukt faktoranalyse. Utgangspunktet for denne teknikken er at de observerte variablene reflekterer en eller flere underliggende *faktorer* (Kim og Mueller 1978). En prøver å finne fram til disse faktorene gjennom analyse av korrelasjonen mellom variablene. *Faktorladninger* uttrykker sammenhengen mellom faktorene og de observerte variablene.

Hele 88 spørsmål er tatt med i faktoranalysen. 44 spørsmål dreier seg om interesse for forskjellige emner og aktiviteter. Disse variablene er målt på en skala med fire verdier, fra "meget interessert" til "meget uinteressert". 24 spørsmål handler om deltakelse i forskjellige aktiviteter. Her har skalaen seks verdier, fra "minst 1 gang pr.uke" til "aldri". Dessuten er 20 spørsmål om medlemskap i foreninger og organisasjoner inkludert. Disse spørsmålene har naturlig nok bare to svaralternativer; "medlem" og "ikke medlem".

Resultatene finnes i tabell 17. Faktorladninger som er lavere enn 0,30, og spørsmål der samtlige faktorladninger faller under denne grensen, er ikke tatt med i tabellen. Dette utfallet bygger imidlertid på en rekke valg. Et sentralt problem er å bestemme antall faktorer. Det såkalte Kaisers kriterium (eigenvalue større enn 1) var til liten hjelp i dette tilfellet, siden en slik løsning ville gitt 22 faktorer. For å få en enklere oppsummering av materialet, ble antall faktorer satt til 8. Varimax rotasjon er brukt for å få fram klare forskjeller mellom faktorene, slik at det blir enklere å tolke dem. Denne teknikken resulterer i faktorer som ikke er korrelert med hverandre. Dermed er det ingen sammenheng mellom folks posisjon langs de forskjellige dimensjonene; det er fullt mulig å ha høye (eller lave) verdier på samtlige faktorer.

Tabell 17: Faktoranalyse av 88 spørsmål om livsstil, fritidsinteresser og organisasjonsmedlemskap.

Principal components ekstraksjon, varimax rotasjon.

Faktor	1	2	3	4	5	6	7	8
Spille fotball	,67	-	-	-	-	-	-	-
Dans/diskotek	,67	-	-	-	-	-	-	-
Volley/basketball	,66	-	-	-	-	-	-	-
Kjøre slalåm	,64	-	-	-	-	-	-	-
Pop/rock	,64	-	-	-	-	-	-	-
Løpeturer	,61	-	-	-	-	,43	-	-
Leie video	,60	-	-	-	-	-	-	-
Spille håndball	,53	-	-	-	-	-	-	-
Tennis/squash	,51	-	-	-	-	-	-	-
Hagearbeid	-,46	-	-	-	-	-	-	-
Helsestudio	,44	-	-	-	-	-	-	-
Caféteria/gatekj.	,43	-	-	-	-	-	-	-
Tegneserier	,42	-	-	-	-	-	-	,42
Restaurant	,39	-	-	,33	-	-	-,31	-
Windsurfing	,33	-	-	-	-	-	-	-
Lokalpolitikk	-	,79	-	-	-	-	-	-
Distriktspolitikk	-	,79	-	-	-	-	-	-
Rikspolitikk	-	,77	-	-	-	-	-	-
Arbeidsmarkedspol.	-	,69	-	-	-	-	-	-
Internasjonal pol.	-	,68	-	,30	-	-	-	-
Familiepolitikk	-	,67	-	-	-	-	-	-
Skattespørsmål	-	,60	-	-	-	-	-	-
Sosiale rettigheter	-	,56	-	-	-	-	-	-
Energisparing	-	,48	-	-	-	-	-	-
Skole og utdanning	-	,44	-	-	-	-	-	-
Miljøvernsspørsmål	-	,42	-	-	-	-	-	-

Tabell 17 (forts.)

Faktor	1	2	3	4	5	6	7	8
Bake	-	-	,67	-	-	-	-	-
Klær	-	-	,66	-	-	-	-	-
Moter	,33	-	,63	-	-	-	-	-
Håndarbeid	-,31	-	,58	-	-	-	-	-
Ukebladromaner	-	-	,57	-	-	-	-	,33
Lage mat	-	-	,55	-	-	-	-	-
Lese horoskop	-	-	,49	-	-	-	-	-
Slanketips	-	-	,47	-	-	-	-	-
Nye matretter	-	-	,38	-	-	-	-	-
Lese om kjendiser	-	-	,37	-	-	-	-	-
Helsekost	-	-	,37	-	-	,32	-	-
Pusse opp hjemme	-	-	,34	-	-	-	-	-
Konsert, klassisk	-	-	-	,69	-	-	-	-
Kunstutstilling	-	-	-	,69	-	-	-	-
Teater/opera	-	-	-	,69	-	-	-	-
Klassisk musikk	-	-	-	,65	-	-	-	-
Skjønnlitteratur	-	-	-	,60	-	-	-	-
Faglitteratur	-	,37	-	,40	-	-	-	-
Bibliotek	-	-	-	,39	-	-	-	-
Country-musikk	-,32	-	-	-,36	-	-	-	,30
Medlem bokklubb	-	-	-	,35	-	-	-	-
Snekre	-	-	-	-	,63	-	-	-
Bil/motor	-	-	-	-	,61	-	-	-
Fiske	-	-	-	-	,60	-	-	-
Båt/båtliv	-	-	-	-	,58	-	-	-
Jakt	-	-	-	-	,48	-	-	-
Campingliv	-	-	-	-	,41	-	-	-
Hytteliv	-	-	-	-	,35	-	-	-
Fotografere	-	-	-	-	,34	-	-	-

Tabell 17 (forts.)

Faktor	1	2	3	4	5	6	7	8
Fotturer	-	-	-	-	-	,68	-	-
Friluftsliv	-	-	-	-	,32	,60	-	-
Gå på ski	-	-	-	-	-	,56	-	-
Mosjon	,35	-	-	-	-	,54	-	-
Spaserturer	-	-	-	-	-	,45	-	-
Medl. idrettslag	,38	-	-	-	-	,39	-	-
Gudstj./rel. møte	-	-	-	-	-	-	,82	-
Kristen/rel. foren.	-	-	-	-	-	-	,74	-
Kirke/religion	-	-	-	-	-	-	,68	-
Medl. avholdslag	-	-	-	-	-	-	,39	-
Westernbøker	-	-	-	-	-	-	-	,63
Kriminalbøker	-	-	-	,30	-	-	-	,54
Kortspill	-	-	-	-	-	-	-	,44
Eigenvalue	8,2	6,0	4,7	4,1	2,9	2,4	1,9	1,7
% av total varians	9,3	6,8	5,4	4,7	3,3	2,8	2,2	2,0

Både idrettsaktiviteter og interesser som dans/diskotek, pop/rock og video lader høyt på den første faktoren. Tre negative ladninger forteller hva de som tilhører denne livsstilen *ikke* interesserer seg for: Hagearbeid, håndarbeid og country-musikk. Selv om variablene som er forbundet med faktor 1 ved første blick kan virke noe blandede, finnes to fellestrekk. For det første er dette aktiviteter som er mest utbredt blant ungdom; bakgrunns materialet viser at denne faktoren er høyt korrelert med alder. Dessuten signaliserer både sportsaktiviteter og diskotek- og restaurantbesøk en aktiv og utadvendt livsstil. *Ungdomskultur og idrett* kan være en passende betegnelse på denne dimensjonen.

I en tilsvarende analyse der utvalget består av kafé- og restaurantgjester i Oslo, fordeler spørsmål om sport og kafébesøk/rockekonsserter seg på forskjellige faktorer (Træen 1994). Forskjellen skyldes til dels at utfallet avhenger av variablene som tas med og valgene som gjøres underveis i analysen. Minst like viktig er det at utvalgene er forskjellige: Mens jeg tar sikte på å beskrive livsstilsdimensjoner i befolkningen som helhet, tar kaféundersøkelsen opp forskjeller mellom personer som i utgangspunktet har et fellestrekk når det gjelder livsstil (dvs. kafébesøk).

I spørreskjemaet finnes en lang rekke spørsmål om politisk interesse og samfunnsengasjement. De aller fleste er forbundet med faktor 2, som har fått navnet *politikk*. Faktor 3 er heller ikke vanskelig å tolke. Interesse for matlaging, klær, håndarbeid og ukeblader lader høyt på denne faktoren, som jeg har kalt *hus og hjem*. Det er vel neppe overraskende at denne dimensjonen er svært høyt korrelert med kjønn.

Faktor 4 dreier seg om interesse for klassisk musikk, kunst og litteratur - med en negativ ladning for country-musikk. Denne dimensjonen, som også finnes i Træens (1994) kafé-undersøkelse, beskriver kulturformer med høy status - kort sagt *høykultur*. Bakgrunnsmaterialet viser at denne formen for kulturinteresse er mest utbredt blant de høyt utdannede. Med Bourdieus begreper: Faktor 4 beskriver en livsstil som hører sammen med god tilgang til kulturell kapital.

Mens faktor 3 beskriver en tradisjonell kvinnekultur, finner vi den tilsvarende mannskulturen i faktor 5. Fritidssysler som bil og båtliv, jakt, fiske og snekring er forbundet med denne dimensjonen, som har fått navnet *bil, båt, natur*. Faktor 6 har mye til felles med både faktor 1 og faktor 5; både idrett og friluftsliv er knyttet til denne dimensjonen. Medlemskap i idrettslag er like sterkt korrelert med faktorene 1 og 6. Imidlertid er det ganske forskjellige former for sport som henger sammen med de to faktorene. Mens faktor 1 er knyttet til moteriktige og fartsfylte sportsgrener som slalåmkjøring, forbindes faktor 6 med mer trauste gjøremål - som skiturer. Dette er utvilsomt forskjeller som kan knyttes til alder. Dessuten er flere av variablene fra faktor 1 lagidretter, der sportens sosiale side står sentralt. På samme måte står det sosiale samværet sentralt i friluftaktiviteter som jakt og båtliv, som er

forbundet med faktor 5. Faktor 6 ser derimot ut til å fange opp både idrettens og friluftslivets helsemessige sider, og kalles *helse og friluft*.

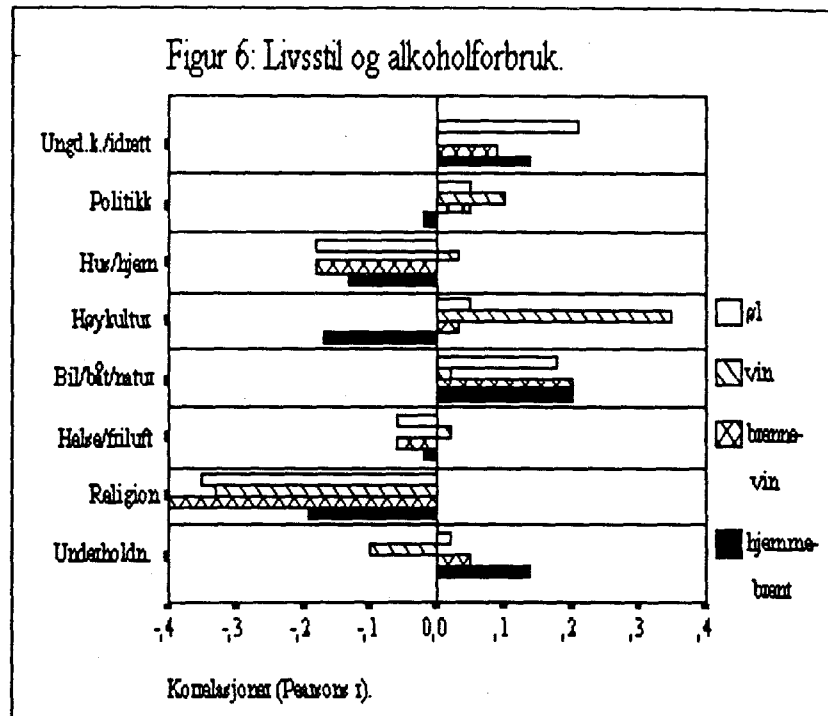
Faktor 7 fanger først og fremst opp religiøse interesser og aktiviteter, men også medlemskap i avholdsorganisasjoner - og den er dessuten negativt korrelert med restaurantbesøk. Med andre ord fanger faktoren opp det valgforskerne kaller den moralsk-religiøse dimensjonen. Både kristendom og avholdssak tilhører "motkulturene" i det norske samfunnet, og en betydelig andel av medlemmene i religiøse organisasjoner er avholdsfolk (Valen 1981:152). Jeg bruker *religion* som betegnelse på denne faktoren.

Til slutt kommer faktor 8, som på mange måter utgjør en motpol til faktor 4. Lesevaner inngår i begge dimensjoner - men faktor 8 beskriver lesing av western- og kriminalbøker, tegneserier samt kortspill. *Underholdning* kan være en fellesnevner for disse kulturformene, som utvilsomt har lavere anseelse enn interessene som er forbundet med faktor 4.

5.2 Livsstil og alkoholvaner

I faktoranalysen beregnes *faktorskårer* - indekser som skal måle de underliggende dimensjonene. Tabell 18 inneholder korrelasjonene mellom disse dimensjonene og alkoholforbruk, stadig med høye ekstremverdier holdt utenfor beregningene. Samvariasjonen mellom livsstil og alkoholkonsum er neppe lineær - et emne jeg skal komme tilbake til under omtalen av de multivariate analysene. Forbruket av alkohol er derfor omregnet til logaritmiske skalaer, slik at sammenhengene i større grad kan fanges opp av korrelasjonsmålet Pearsons r . En illustrasjon av hovedresultatene finnes i figur 6. Her avbildes hver enkelt livsstils alkoholprofil; hvilke alkoholvaner som hører til de forskjellige fritidskulturene.

Resultatene kan ikke akkurat kalles overraskende - men de bidrar i hvert fall til å tallfeste de oppfatningene som allerede eksisterer i samfunnet. Imidlertid er korrelasjonene i regelen lave, når forbruket av en alkoholsort er lavt. Når mange respondenter har et forbruk som er lik null, blir det mindre samvariasjon som korrelasjonskoeffisienten kan fange opp.

Tidligere undersøkelser har beskrevet sammenhengen mellom alkohol og aktiviteter som restaurant- og kafébesøk, rockekonsserter og kinobesøk (Rossow og Træen 1994, Træen 1994). Det er også vist at idrettsungdom drikker mer enn sine jevnaldrende (Pedersen 1993a). Personer med høy verdi på ungdomskultur- og idrettsdimensjonen passer trolig godt inn i bildet Pedersen (1993a, 1993b) tegner av mange unge rusmiddelbrukere, med forholdsvis høy sosial aktivitet og sterke nettverk. Denne dimensjonen er høyt korrelert med drikking av bryggeriproduisert øl, og noe svakere forbundet med

hjemmebrent og annet brennevin. Faktoren er derimot ikke knyttet til konsum av vin, og for hetvin er korrelasjonen negativ.

Tabell 18: Korrelasjon (Pearsons r) mellom alkoholforbruk (logaritmisk skala) og livsstilsdimensjoner. Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

	Øl:			Vin:				
	Vanlig øl	Hj.br. øl	Øl samlet	Svak- vin	Het- vin	Hurtig vin	Hj.lag. vin	Vin samlet
Ungdomskultur								
og idrett	,22**	-,00	,21**	,03*	-,05**	,01	-,01	,00
Politikk	,05**	,00	,05**	,10**	,07**	,02	,03*	,10**
Hus og hjem	-,18**	-,05**	-,18**	,04**	,01	,01	,02	,03*
Høykultur	,05**	-,04**	,05**	,38**	,27**	,04**	,02	,35**
Bil, båt, natur	,18**	,03*	,18**	-,01	,01	,07**	,07**	,02
Helse, friluft	-,08**	,08**	-,06**	,00	,03*	,03*	,05**	,02
Religion	-,37**	,05**	-,35**	-,30**	-,20**	-,11**	-,07**	-,33**
Underholdn.	,01	,07**	,02	-,15**	-,09**	,03**	,06**	-,10**
Brennevin:								
	Kjøpt i Norge	Innført	Hj.-brent	Smug. br.vin	Brennevin samlet	Samlet alkoholforbruk:		
Ungdomskultur								
og idrett	,06**	,07**	,14**	,11**	,09**	,12**		
Politikk	,06**	,03*	-,02	-,01	,05**	,08**		
Hus og hjem	-,15**	-,10**	-,13**	-,10**	-,18**	-,13**		
Høykultur	,03**	,16**	-,17**	-,06**	,03*	,14**		
Bil, båt, natur	,16**	,13**	,20**	,15**	,20**	,15**		
Helse, friluft	-,06**	-,07**	-,02	-,07**	-,06**	-,06**		
Religion	-,34**	-,25**	-,19**	-,15**	-,40**	-,48**		
Underholdn.	,04**	-,08**	,14**	-,00	,05**	,00		

** signifikant på 0,001 nivå, * på 0,01 nivå.
Minste N = 10855.

For faktoren som omfatter bil- og båtliv, jakt og fiske - eller mannskulturen - er bildet omtrent det samme, men disse fritidsaktivitetene er høyt korrelert både med brennevin (særlig hjemmebrent) og bryggeriproduert øl. Bil, båt og natur-dimensjonen ser dessuten ut til å være forbundet også med andre former for hjemmelaget alkohol, som hurtigvin og annen hjemmelaget vin. Det motsatte mønsteret finner vi for hus og hjem, eller kvinnekulturen, og til dels også for helse og friluft. Begge dimensjoner er negativt korrelert med forbruk av brennevin og bryggeriproduert øl, og de er i liten grad forbundet med drikking av vin.

Det er - ikke uventet - først og fremst høykultur som henger sammen med et høyt vinforbruk. Mens vin i Frankrike, ifølge Sulkunen (1989:65), har blitt et symbol på det banale (så lenge det ikke dreier seg om kostbare årgangsviner), er vinen i Norge forbundet med kulturformer med høy status. Dette gjelder likevel bare innkjøpt vin; hjemmeprodusert vin er ingen sentral del av denne fritidskulturen. De "høykulturelle" drikker forholdsvis lite hjemmebrent, mens forbruket av brennevin innført fra utlandet er relativt høyt. Politisk interesse hører også sammen med et forholdsvis høyt forbruk av vin. Politikkfaktoren beskriver likevel en fritidskultur der tilknytningen til alkoholvaner er forholdsvis beskjeden.

I forhold til høykultur, er mønsteret for underholdningsfaktoren speilvendt. Her er forbruket av svakvin, hetvin og innført brennevin lavt, mens konsumet av hjemmebrent og andre former for hjemmelaget alkohol er relativt høyt.

Ut fra avholdssakens plassering i faktoranalysen, er det ikke særlig overraskende at det er religionsfaktoren som er sterkest knyttet til alkoholforbruk. En religiøs livsstil er forbundet med et lavt forbruk av samtlige former for alkohol - unntatt hjemmebrygget øl. Også tidligere undersøkelser har funnet at religiøse nordmenn drikker lite alkohol (Nergård og Skjørshammer 1985). Sammenhengen mellom religion og alkohol kan imidlertid variere mellom ulike kulturer og trosretninger. En amerikansk undersøkelse (Bock m.fl. 1987) tyder på at effekten av religiøsitet er sterkest innenfor trossamfunn som tar klart avstand fra alkoholbruk. I Norge er kirkens, og ikke minst kristne organisasjoners, standpunkt til alkohol klart - noe som også gjenspeiles i avholdssakens høye ladning på religionsdimensjonen.

Noen av disse sammenhengene reflekterer trolig den nære forbindelsen mellom livsstil og sosiale bakgrunnsvariabler. Spørsmålet om livsstilene har noen selvstendig betydning etter kontroll for bakenforliggende variabler, blir behandlet i de multivariate analysene.

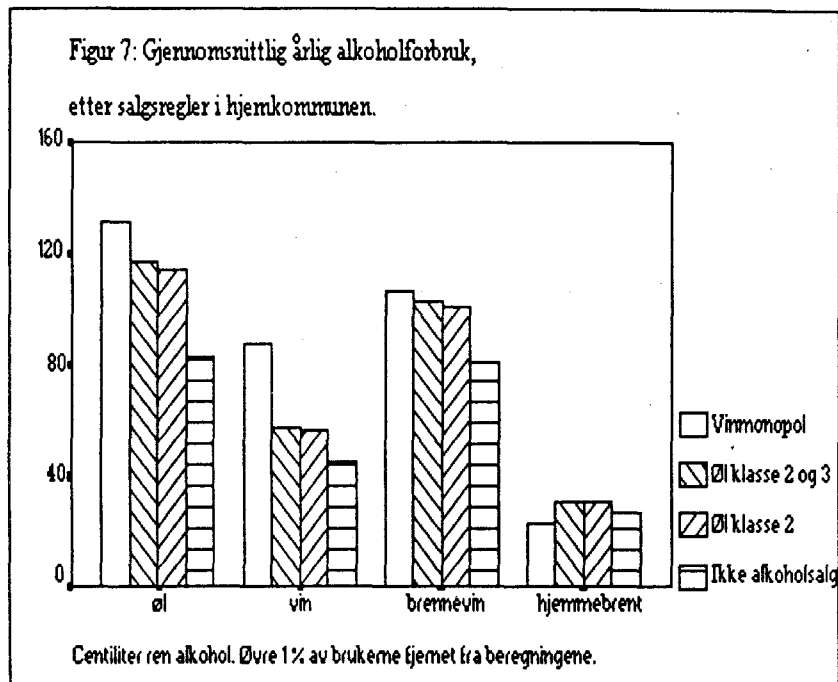
6. TILGJENGELIGHET

Hvilken effekt har alkoholens tilgjengelighet, eller nærmere bestemt salgsreglene i hjemkommunen, på drikkevanene? Tidligere forskning har vist at alkoholforbruket er høyest i kommuner der alle alkoholsorter selges, mens det drikkes minst i kommuner uten alkoholsalg (Nordlund 1987). Men selv om forbruket er lavest i restriktive kommuner, er det vanskelig å klarlegge årsaksforholdet. Kommunene har betydelig handlefrihet når det gjelder alkoholpolitiske restriksjoner, slik at både reglene og forbruket er påvirket av bakenforliggende årsaker - dvs. det alkoholpolitiske klimaet i lokalsamfunnet. Undersøkelser under streiker på Vinmonopolet og ved endringer i salgsreglene i enkeltkommuner har tatt sikte på å skille ut salgsreglenes betydning. Disse studiene tyder på at effektene av slike mindre endringer i salgsbetingelsene har vært relativt små. Større endringer i omsetningssystemet kan likevel føre med seg en sterkere forbruksøkning (Nordlund 1985b, Skog m.fl. 1993:9-15).

Spørsmålet om årsaksforhold blir drøftet nærmere i forbindelse med de multivariate analysene. I dette avsnittet skal vi se på den bivariate samvariasjonen, som er beskrevet i figur 7 og tabell 19. Som ventet er totalforbruket, og forbruket av alkoholsorter kjøpt i butikk eller gjennom Vinmonopolet, høyest der reglene er mest liberale. Det samme gjelder for brennevin innført fra utlandet. Forskjellen mellom kommunegruppene er ikke statistisk signifikant når det gjelder konsum av smuglerbrennevin, hjemmelaget vin og hurtigvin.

Hjemmebrentkonsumet ser derimot ut til å være størst i kommuner som mangler vinmonopol, men tillater ølsalg. Forholdet mellom hjemmebrentdrikking og salgsregler er med andre ord ikke så forskjellig fra det som Brun-Gulbrandsen (1965:16-17) fant på 1960-tallet, selv om kommunenes alkoholpolitikk er blitt langt mer liberal i mellomtiden. For hjemmebrenning ser vi altså tegn på substitusjonseffekter; der tilgjengeligheten er lav, lager man varene selv. Dette er imidlertid ikke tilfelle når det gjelder hjemmebrygget øl. Her er mønsteret omtrent det samme som for hjemmebrent: Høyest konsum i kommuner med ølsalg, men uten vinmonopol.

Dette skyldes trolig at mange kommuner i det indre Østlandsområdet, der hjemmebrygging er mest utbredt, tilhører denne kategorien.

Ser en bort fra tallene for svakvin, er samvariasjonen mellom forbruk og salgsregler likevel svak. For eksempel er de fylkesvise variasjonene i tabell 2 - målt med eta-koeffisienter - klart sterkere enn forskjellene som kommer til syne i tabell 19. Kontrasten mellom sterke regionale variasjoner og svakere forskjeller mellom kommuner med forskjellige salgsregler er særlig tydelig når det gjelder hjemmebrent. Innenfor hver region er hjemmebrentforbruket lavest der brennevin selges på lovlig måte. Forskjellene *innenfor* landsdelene er imidlertid små i forhold til de regionale kontrastene. I Trøndelag ligger det årlige hjemmebrentforbruket (stadig uten ekstremverdier) på 65 og 77 cl i kommuner med og uten vinmonopol. Tilsvarende tall for Sørlandet er 6 og 13 cl. Trønderne drikker altså hjemmebrent uansett hvordan de lokale

salgsreglene er, mens mangel på vinmonopol ikke har skapt noen betydelig hjemmeproduksjon blant sørlendingene.

Tabell 19: Gjennomsnittlig årlig alkoholforbruk (centiliter ren alkohol), etter salgsregler i hjemkommunen. Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

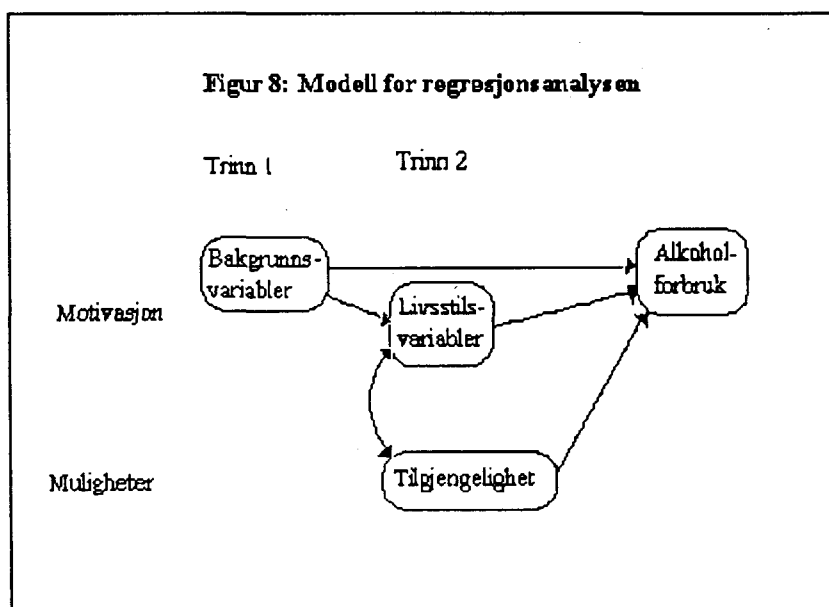
	Øl:			Vin:				
	Vanlig øl	Hj.br. øl.	Øl samlet	Svak- vin	Het- vin	Hurtig vin	Hj.lag. vin	Vin samlet
Vinmonopol	126,8	3,0	131,5	51,8	17,6	6,0	7,3	87,5
Øl kl. 2 og 3	105,9	5,1	117,0	30,1	13,0	6,6	7,1	57,3
Øl klasse 2	108,4	5,8	114,6	27,8	12,2	5,7	8,0	56,4
Ikke salg	78,3	1,8	82,7	19,0	9,2	5,9	7,8	44,3
Total	116,8	3,9	122,6	40,9	15,1	6,0	7,5	73,0
Eta	,06**	,07**	,05**	,16**	,09**	,01	,01	,14**
	Brennevin:					Samlet		Minste
	Kjøpt i Norge	Innført	Hj.- brent	Smug. br.vin	Br.vin samlet	alkohol- forbruk:		N (veid):
Vinmonopol	52,6	19,3	22,8	5,0	106,6	336,8		7311
Øl kl. 2 og 3	44,9	14,1	31,0	3,6	102,6	291,3		1507
Øl klasse 2	44,6	15,0	31,0	5,5	101,2	286,5		3761
Ikke salg	37,2	12,2	27,1	4,4	80,6	216,0		651
Total	48,7	17,1	26,3	5,0	103,3	311,4		13230
Eta	,05**	,06**	,04**	,02	,03*	,08**		

** signifikant på 0,001 nivå, * på 0,01 nivå. Opplysninger om kommunale salgsregler (gjeldende regler 31.12.1990) er hentet fra Statistisk sentralbyrå. Data er fra perioden før salg av øl i klasse 3 ble lagt til Vinmonopolet.

7. MULTIVARIATE ANALYSER

7.1 Metoder og modellvalg

Hittil har jeg beskrevet forskjeller i alkoholbruk mellom en rekke ulike grupper. Spørsmålet blir nå hvor sterk hver variabels selvstendige betydning er; om sammenhengene fortsatt er til stede etter kontroll for andre uavhengige variabler. For å isolere effekten av de forskjellige årsakene, er det nødvendig å gjennomføre en analyse som trekker inn flere forklaringsfaktorer samtidig. Jeg har gjennomført fem to-trinns regresjonsanalyser, med samlet konsum av øl, vin og brennevin, hjemmebrentforbruk og det totale alkoholkonsumet som avhengige variabler.

Opplegget for regresjonsanalysene er avbildet i figur 8. Både bakgrunn og livsstil påvirker hovedsakelig folks *motivasjon* for å drikke, selv om alder og

inntekt også til en viss grad berører mulighetene til å få tak i alkohol. Sosial, demografisk og geografisk bakgrunn påvirker i sin tur valg av livsstil. I første trinn av analysen kartlegges bakgrunnsvariablenes samlede innvirkning, mens samtlige variabler er inkludert i trinn 2. En sammenligning av resultatene fra trinn 1 og 2 kan bidra til å skille de bakenforliggende variablenes direkte innvirkning fra effekter som formidles gjennom livsstil.

Mens bakgrunn og livsstil uttrykker egenskaper ved individet og de nærmeste omgivelsene, måler kommunale salgsregler *muligheter* til å realisere ønsket om å drikke alkohol. Livsstil og tilgjengelighet kan være korrelert med hverandre, men årsaksforholdet kan vanskelig beskrives på noen entydig måte. Innbyggernes livsstil påvirker salgsbetingelsene for alkohol; f.eks. vil politikken være mer restriktiv der en moralsk-religiøs livsstil er utbredt. På den annen side kan salgsbetingelsene tenkes å påvirke folks fritidsaktiviteter og interesser. Disse to variabelgruppene blir derfor tatt med i samme trinn av analysen. I figur 8 er dette illustrert ved hjelp av en buet pil.

Faktorer som påvirker alkoholforbruket ser ut til å ha proporsjonale effekter (Skog 1991). Når verdien på en uavhengig variabel endres, blir forbruksendringen (i absolutte tall) større, jo høyere forbruket er i utgangspunktet. Den *prosentvise* endringen synes likevel å være forholdsvis konstant. Alkoholforbruket blir dermed skjevt fordelt, slik at en liten andel av befolkningen står for en stor andel av konsumet. Forbruket er med andre ord ikke normalfordelt, men tilnærmet lognormalt fordelt.

Dette skaper problemer for regresjonsanalyser med alkoholforbruk som avhengig variabel. Analyseteknikken bygger på forutsetninger om normalitet, linearitet og homoskedastisitet (Lewis-Beck 1980), som i dette tilfellet ikke er oppfylt. Problemet kan løses ved å bruke en logaritmisk transformering av alkoholforbruket. En logaritmisk skala er strukket ut på lave forbruksnivåer og presset sammen på høye, slik at den lognormale fordelingen blir omdannet til en normalfordeling.⁶

Som vi har sett i tabell 14, er sammenhengen mellom alder og alkoholforbruk kurvilineær, mens geografi har et målenivå som gjør det meningsløst å snakke om linearitet. Dermed må disse variablene erstattes med et sett av såkalte dummy-variabler, med verdiene 0 og 1. Fire geografiske områder

måles med tre dummy-variabler: Oslo, Sør- og Vestlandet, og en "hjemmebrentregion" som består av Trøndelag, Nord-Norge, Hedmark og Oppland. Det fjerde området, dvs. resten av Østlandet, utgjør en referansegruppe som de andre regionene sammenlignes med. På samme måte er det laget variabler for aldersgruppene 13-17, 18-29 og 50+, og for grunnskole- og universitet/høyskoleutdanning, mens folk med videregående skole og 30-49-åringer er referansegrupper. Kjønn er allerede i utgangspunktet en dummy-variabel, mens inntekt kunne beholdes som en kontinuerlig variabel. For lettere å kunne sammenligne tallene for inntekt og de øvrige bakgrunnsvariablene, har jeg likevel brukt en dummy-variabel der personer med årsinntekt over 250 000 kroner skilles ut. Byttes dummy-variabelen ut med en kontinuerlig variabel, blir effektene av inntekt uendret eller lavere. Faktorskårene for de åtte livsstilsdimensjonene inngår i regresjonsanalysene uten forandringer. For tilgjengelighet er dummy-variabler igjen tatt i bruk; kommuner med vinmonopol og kommuner uten alkoholsalg utgjør egne variabler, mens de som bor i kommuner med ølsalg brukes som referansegruppe.⁷ Også i regresjonsanalysene er høye ekstremverdier tatt ut.

Analysen produserer to slags regresjonskoeffisienter: Ustandardiserte (b) og standardiserte (beta). For å kunne tolke b-koeffisientene, er det nødvendig å gjøre en omregning fra den logaritmiske skalaen tilbake til vanlige tall. Tabellene nedenfor inneholder e^b multiplisert med 100. For dummy-variablene uttrykker denne størrelsen *prosent av referansegruppas forbruk*, etter kontroll for andre uavhengige variabler. F. eks betyr tallene 283 for menn og 79 for grunnskoleutdannede i tabell 20 (trinn 1) at mennenes ølforbruk utgjør 283 % av kvinnes konsum, og at ølforbruket blant folk med grunnskole utgjør 79 % av forbruket hos personer med videregående skole - etter kontroll for andre bakgrunnsvariabler. Livsstilsfaktorene er målt på en annen skala, og må tolkes på en annen måte. Her viser $e^b \times 100$ hvor stort forbruket blir, målt i *prosent av utgangspunktets forbruk*, ved en enhets endring langs livsstilsdimensjonene (som har 0 som gjennomsnitt og 1 som standardavvik). De standardiserte beta-koeffisientene brukes for å sammenligne effekten av variabler målt med forskjellige skalaer, mens justert R^2 er et uttrykk for modellens samlede forklaringskraft.

7.2 Resultater fra regresjonsanalysene

Mange av resultatene fra regresjonsanalysen tilsvarer funnene i de bivariate analysene. Jeg skal derfor ikke kommentere tabellene 20-24 i detalj, men legge hovedvekten på trekk ved den multivariate analysen som skiller seg fra tidligere resultater.

Ut fra de bivariate analysene, er det ikke overraskende at kjønn er en av de viktigste bakgrunnsvariablene. Vin er fortsatt et unntak - og tabell 21 og bakgrunns materialet viser at kvinner oppgir et høyere forbruk av vin enn menn, når vi sammenligner menn og kvinner på samme utdannings- og inntektsnivå. For alle alkoholsorter viser en sammenligning av resultatene fra trinn 1 og 2 at effekten av kjønn til dels er indirekte: Menn og kvinner har forskjellig livsstil, og dermed ulike alkoholvaner. Likevel er kjønn blant de viktigste forklaringsvariablene for drikking av øl og brennevin også etter kontroll for livsstil; her er den direkte effekten like sterk som den indirekte. Biologiske forskjeller bidrar til dette resultatet, men kjønnsrollenes betydning kan trolig heller ikke fjernes gjennom kontroll for livsstilsfaktorer. Også innenfor grupper som deler livsstil, finnes normer om sosialt akseptable drikkevaner for menn og kvinner.

Etter kontroll for livsstil endres forholdet mellom alder og alkohol. Trinn 1 i tabell 24 viser, i likhet med tabell 14, at det samlede alkoholforbruket er høyest i gruppa mellom 18 og 29 år og lavest blant de eldste og yngste. Etter kontroll for livsstil øker likevel forbruket med økende alder. Lignende forskyvninger finner sted også for hver enkelt alkoholsort. Mange under 30 år har med andre ord en livsstil som fører med seg et høyt alkoholforbruk. Likevel drikker de unge mindre (og de eldre mer) enn det deres livsstil skulle tilsi.

Tabell 20: Regresjonsanalyser av årlig ølforbruk (centiliter ren alkohol, logaritmisk skala). Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

Trinn	e ^b x 100		beta	
	1	2	1	2
Bakgrunn:				
Mann	283**	177**	,29**	,15**
Alder: 13-17	43**	26**	-,12**	-,20**
Alder: 18-29	173**	109	,13**	,02
Alder: 50 +	50**	90	-,18**	-,02
Grunnskole	79**	84**	-,06**	-,05**
Universitet/høyskole	94	102	-,01	,00
Høy inntekt	134**	113	,05**	,02
Oslo	139**	130**	,06**	,04**
Sør/Vest	65**	72**	-,11**	-,08**
Nord/indre Øst	95	95	-,01	-,01
Livsstil:				
Ungdomskultur og idrett		165**		,27**
Politikk		99		-,00
Hus og hjem		88**		-,07**
Høykultur		105*		,03*
Bil, båt og natur		119**		,10**
Helse og friluft		91**		-,05**
Religion		59**		-,28**
Underholdning		116**		,08**
Salgsregler:				
Vinmonopol		93		-,02
Ikke alkoholsalg		77**		-,03**
Justert R ²			,20	,30

** signifikant på 0,001 nivå, * på 0,01 nivå.

Tabell 21: Regresjonsanalyser av årlig vinforbruk (centiliter ren alkohol, logaritmisk skala). Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

Trinn	$e^b \times 100$		beta	
	1	2	1	2
Bakgrunn:				
Mann	87**	94	-,05**	-,02
Alder: 13-17	39**	31**	-,16**	-,20**
Alder: 18-29	88**	71**	-,03**	-,09**
Alder: 50 +	82**	112*	-,06**	,03*
Grunnskole	59**	78**	-,15**	-,07**
Universitet/høyskole	143**	108	,09**	,02
Høy inntekt	162**	125**	,10**	,05**
Oslo	167**	130**	,10**	,05**
Sør/Vest	76**	89**	-,08**	-,04**
Nord/indre Øst	73**	81**	-,09**	-,06**
Livsstil:				
Ungdomskultur og idrett		130**		,16**
Politikk		106**		,04**
Hus og hjem		107**		,04**
Høykultur		154**		,27**
Bil, båt og natur		103		,02
Helse og friluft		103*		,02*
Religion		62**		-,30**
Underholdning		98		-,01
Salgsregler:				
Vinmonopol		109*		,03*
Ikke alkoholsalg		89		-,02
Justert R ²			,15	,30

** signifikant på 0,001 nivå, * på 0,01 nivå.

Tabell 22: Regresjonsanalyser av årlig brennevinforbruk (centiliter ren alkohol, logaritmisk skala). Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

Trinn	e ^b x 100		beta	
	1	2	1	2
Bakgrunn:				
Mann	269**	175**	,29**	,16**
Alder: 13-17	37**	30**	-,16**	-,19**
Alder: 18-29	121**	81**	,05**	-,05**
Alder: 50 +	70**	126**	-,10**	,06**
Grunnskole	70**	73**	-,09**	-,08**
Universitet/høyskole	73**	84**	-,08**	-,04**
Høy inntekt	158**	132**	,09**	,05**
Oslo	120**	111	,03**	,02
Sør/Vest	79**	85**	-,06**	-,04**
Nord/indre Øst	138**	136**	,08**	,08**
Livsstil:				
Ungdomskultur og idrett		148**		,22**
Politikk		97		-,02
Hus og hjem		90**		-,06**
Høykultur		105*		,03*
Bil, båt og natur		121**		,11**
Helse og friluft		89**		-,07**
Religion		53**		-,36**
Underholdning		119**		,10**
Salgsregler:				
Vinmonopol		95		-,02
Ikke alkoholsalg		101		,00
Justert R ²			,17	,31

** signifikant på 0,001 nivå, * på 0,01 nivå.

Tabell 23: Regresjonsanalyser av årlig hjemmebrentforbruk (centiliter ren alkohol, logaritmisk skala). Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

Trinn	e ^b x 100		beta	
	1	2	1	2
Bakgrunn:				
Mann	184**	115**	,24**	,05**
Alder: 13-17	79**	68**	-,05**	-,08**
Alder: 18-29	128**	104	,08**	,01
Alder: 50 +	70**	95	-,13**	-,02
Grunnskole	97	90**	-,01	-,04**
Universitet/høyskole	70**	87**	-,11**	-,05**
Høy inntekt	89**	87**	-,03**	-,04**
Oslo	95	103	-,01	,01
Sør/Vest	100	99	-,00	-,00
Nord/indre Øst	208**	195**	,26**	,24**
Livsstil:				
Ungdomskultur og idrett		123**		,17**
Politikk		95**		-,04**
Hus og hjem		88**		-,10**
Høykultur		88**		-,10**
Bil, båt og natur		123**		,16**
Helse og friluft		96**		-,03**
Religion		80**		-,17**
Underholdning		116**		,11**
Salgsregler:				
Vinmonopol		90**		-,04**
Ikke alkoholsalg		104		,01
Justert R ²			,17	,22

** signifikant på 0,001 nivå, * på 0,01 nivå.

Tabell 24: Regresjonsanalyser av samlet årlig alkoholforbruk (centiliter ren alkohol, logaritmisk skala). Øvre 1 % av brukerne er fjernet fra beregningene.

Trinn	e ^b x 100		beta	
	1	2	1	2
Bakgrunn:				
Mann	218**	140**	,21**	,09**
Alder: 13-17	24**	17**	-,20**	-,26**
Alder: 18-29	138**	84**	,07**	-,04**
Alder: 50 +	57**	116**	-,14**	,04**
Grunnskole	63**	73**	-,11**	-,07**
Universitet/høyskole	88*	89*	-,03*	-,03*
Høy inntekt	155**	117*	,08**	,03*
Oslo	155**	128**	,07**	,04**
Sør/Vest	65**	77**	-,11**	-,06**
Nord/indre Øst	99	103	-,00	,01
Livsstil:				
Ungdomskultur og idrett		168**		,28**
Politikk		100		,00
Hus og hjem		89**		-,06**
Høykultur		123**		,11**
Bil, båt og natur		119**		,09**
Helse og friluft		90**		-,05**
Religion		44**		-,43**
Underholdning		116**		,08**
Salgsregler:				
Vinmonopol		100		,00
Ikke alkoholsalg		81*		-,02*
Justert R ²			,19	,38

** signifikant på 0,001 nivå, * på 0,01 nivå.

De fleste regresjonskoeffisientene for utdanning, inntekt og geografi blir naturlig nok lavere i trinn 2, når livsstil bringes inn i analysen. Det er likevel grunn til å merke seg at sammenhengen mellom geografi og hjemmebrent ikke blir særlig svekket i trinn 2. Nordøst-regionens tradisjoner er - sammen med kjønn - en av de viktigste forklaringsfaktorene for drikking av hjemmebrent (tabell 23). Forskjeller langs livsstilsdimensjonene kan altså *ikke* forklare Trøndelags, Nord-Norges og det indre østlandsområdets særpreg på dette feltet.

Tabell 18 viste at livsstil er forbundet med alkoholvaner - men har livsstilsdimensjonene selvstendige effekter på alkoholforbruket? I alle regresjonsanalysene, unntatt for hjemmebrent, er R^2 klart høyere i trinn 2: Modellens forklaringskraft blir med andre ord langt bedre, når livsstil og tilgjengelighet inkluderes.

I tabell 24 peker to livsstilsdimensjoner seg ut som særlig viktige for det samlede alkoholforbruket, med forskjellig fortegn: Religion og ungdomskultur/idrett. Disse to faktorene har da også en klar og entydig effekt på forbruket av samtlige alkoholsorter. Selv om ungdomskultur- og idrettsdimensjonen er høyt korrelert med alder, forsvinner ikke sammenhengen med alkoholforbruk etter kontroll for alder. Tvert imot er denne faktoren forbundet med drikkevaner *innenfor* hver aldersgruppe. Etter kontroll for bakgrunnsvariablene, har ungdoms- og idrettsdimensjonen også fått betydning for drikking av vin. Ellers er fortsatt forskjellen mellom alkoholsortene svært klar: Høykultur har stor betydning for vinforbruket, selv etter kontroll for inntekt og utdanning. Bil, båt og natur er forholdsvis sterkt forbundet med drikking av hjemmebrent (men også med øl og brennevin).

I en amerikansk undersøkelse forsvant sammenhengen mellom alkoholforbruk og regler for tilgjengelighet i delstatene etter kontroll for inntektsnivå og urbanisering (Smart 1977). Heller ikke i Norge ser salgsbetingelsene i respondentenes hjemkommuner ut til å ha noen betydelig direkte effekt på det samlede alkoholforbruket. Når signifikansnivået settes til 0,01, er konsumet riktignok signifikant lavere i kommuner uten noe alkoholsalg. Denne sammenhengen er likevel svak, sett i forhold til effekten av bakgrunns- og livsstilsvariablene. Dessuten er det ingen forskjell mellom kommuner med og

uten vinmonopol, etter kontroll for bakgrunn og livsstil. Som nevnt kan salgsbestemmelsene likevel tenkes å ha en indirekte effekt; de kan på lengre sikt påvirke innbyggernes livsstil.

Ser vi på tallene for de forskjellige alkoholsortene, finner vi to effekter som er signifikante når nivået settes til 0,001: Ølforbruket er lavere der det ikke selges øl, og hjemmebrentforbruket er lavere i kommuner med vinmonopol-utsalg. Heller ikke disse sammenhengene kan imidlertid sies å være særlig sterke, når en sammenligner beta-koeffisientene for salgsbetingelser med andre variabler i modellen.

Har en et restriktivt alkoholpolitisk syn, kan nok dette resultatet være noe skuffende. Ut fra tidligere forskning omkring lokale salgsbetingelser og alkoholforbruk er tallene likevel ikke overraskende. Tar en sikte på å forklare befolkningens alkoholvaner, er det ikke uventet at egenskaper ved individene og deres nærmeste omgivelser er viktigere enn kommunale bestemmelser. Restriktive regler i en kommune er heller ingen særlig sterk begrensning av tilgjengeligheten: For mange er det lett å reise til nabokommunen for å handle alkohol. Resultatene kan imidlertid også være skuffende ut fra et liberalt standpunkt i alkoholdebatten. Også når det gjelder drikking av hjemmebrent, ser lokale regler ut til å ha mindre betydning - i forhold til landsdelenes tradisjonelle særpreg og variasjoner i livsstil.

8. BAKGRUNN, LIVSSTIL OG NORSKE DRIKKEKULTURER

Sammenhengen mellom forskjellige sosiale bakgrunnsvariabler og alkoholbruk er velkjent fra en lang rekke undersøkelser. Sammenhengen mellom sosial struktur, livsstil og alkohol har likevel fått mindre oppmerksomhet. Livsstil kan til dels inngå som et ledd i en indirekte effekt, og klargjøre hva som binder bakgrunnsvariablene og alkoholforbruket sammen. Samtidig har variasjoner i livsstil en selvstendig forklaringskraft; en effekt på alkoholforbruket som ikke kan føres tilbake til bakgrunnsvariabler som inngår i denne analysen. I begge tilfeller kan livsstilsvariablene gi et klarere bilde av alkoholens plass i sosiale nettverk og kulturelle mønstre - med andre ord i det som kalles den kollektive drikkekulturen (Skog 1985).

Fritidsaktiviteter og interesser deles som oftest med venner eller familie, og beskriver dermed trekk ved individenes sosiale nettverk. Alkoholvaner formes i samspill med andre mennesker - og det er neppe tilfeldig at flere livsstilsdimensjoner som er forbundet med et høyt alkoholforbruk også beskriver en fritidskultur med høy sosial aktivitet. Den moralsk-religiøse dimensjonen er på sin side et eksempel på en livsstil med klare normer som motvirker alkoholbruk.

En fokusering på det samlede alkoholforbruket er likevel en kraftig forenkling. Ulike alkoholsorter inngår i svært forskjellige sosiale sammenhenger (Klein 1991). Å drikke årgangsviner er - kulturelt og sosialt - noe helt annet enn å drikke hjemmebrent. Kontrastene mellom alkoholsortene er da også klare i surveymaterialet. Ølkonsumet er størst blant unge menn, og folk som interesserer seg for sport, pop/rock og et urbant uteliv. For brennevin ser vi et lignende mønster, men med et høyere forbruk i grupper som er noe eldre og mer opptatt av bil, båt, jakt og fiske. Vin er en høystatusdrikk i Norge: Høyt vinforbruk er knyttet til egenskaper som høy inntekt og utdanning, bosted i Oslo og interesse for klassisk musikk, kunst og litteratur, mens det ikke er noen forskjell mellom menns og kvinners vinkonsum. Driking av

hjemmebrent er derimot forbundet med lavere alder og sosial status enn de andre alkoholsortene, mens det er de geografiske kontrastene som klart skiller hjemmebrentforbruk fra annen alkoholbruk. Norske alkoholvaner er med andre ord mangfoldige: Den kollektive drikkekulturen kan kanskje best beskrives som et sett av høyst forskjellige drikkekulturer.

NOTER

1. Årsforbruket (for hver alkoholsort) er beregnet ved å multiplisere alkoholmengden fra siste drikketilfelle med antall dager alkohol ble drukket siste år. Antall dager er anslått slik: "Hver dag/nesten daglig" = 330 dager; "3-6 ganger pr. uke" = 200 dager; "1-2 ganger pr. uke" = 90 dager; "2-3 ganger pr. mnd." = 30 dager; "1 gang pr. mnd." = 15 dager; "5-11 ganger pr. år" = 9 dager; "1-4 ganger pr. år" = 3 dager; "Ikke smakt" = 0 dager.
2. For hjemmebrent og medisinsk og teknisk sprit inneholder skjemaet, i tillegg til spørsmålene om mengde og frekvens, et spørsmål om man har smakt varen siste år (spm. 644 og 648 i vedlegget). Dermed er det mulig å få et klarere bilde av hva som ligger bak manglende svar. Blant respondentene som ikke har svart på spørsmål om frekvens og mengde av medisinsk og teknisk sprit, er det bare 3 % som svarer ja på dette kontrollspørsmålet. For hjemmebrent er tallet imidlertid høyere: 26 % av de som ikke har oppgitt mengde og frekvens, har likevel smakt hjemmebrent. Disse er utelatt fra beregningene av henholdsvis medisinsk/teknisk sprit og hjemmebrent. Ellers har de fleste som mangler mengde og frekvens svart nei på kontrollspørsmålet, mens rundt 15 % har latt kontrollspørsmålet stå ubesvart - både for hjemmebrent og medisinsk/teknisk sprit.
3. 8 % av utvalget har utelatt bare ett mengdespørsmål, mens svært få har hoppet over samtlige.
4. Nærmere bestemt inneholdt materialet rundt 20 respondenter som var oppført med forbruk av medisinsk eller teknisk sprit hver dag/nesten daglig, og med 10 drinker drukket siste gang. Selv om det ikke har vært mulig å kontrollere alle de 20 skjemaene, ser det ut til at årsaken er feilpunching. Muligens er svaret på neste spørsmål punchet inn i stedet - et spørsmål om husstanden har, eller har planer om å kjøpe, dypfryser.
5. Dette gjelder ikke tabell 3. Her er grunnlaget for beregningene de 19 fylkene, ikke de 13 000 respondentene.
6. Verdien 0 skaper problemer ved omregning til en logaritmisk skala. Forbruket til respondenter som ikke har drukket noe er derfor satt til 3,3 cl (laveste registrerte årsforbruk) før omregningen.

7. "Pairwise"-prosedyren er brukt for å redusere problemet med manglende verdier på enkelte uavhengige variabler. Dette betyr at respondenter som mangler verdier på en av variablene, bare blir ekskludert fra beregninger der denne variabelen inngår.

LITTERATUR

Arner, Oddvar (1993): *Hva er alkoholmisbruk? En undersøkelse av nordmenns holdninger til spørsmål omkring alkoholmisbruk og alkoholisme*. SIFA-rapport 1/93, Oslo: SIFA

Bock, Wilbur E., John C. Cochran og Leonard Beeghley (1987): "Moral messages: The relative influence of denomination on the religiosity-alcohol relationship", *Sociological Quarterly* (28), 1:89-103

Bourdieu, Pierre (1987): *Kultursociologiska texter*, Lidingö: Salamander Förlag

Brun-Gulbrandsen, Sverre (1965): "Hjemmebrenning i Norge", *Tidsskrift for samfunnsforskning* (6), 1:1-30

Brun-Gulbrandsen, Sverre (1967): "Alkoholforbrukets mørketall", *Tidsskrift for samfunnsforskning* (8), 1:78-108

Brun-Gulbrandsen, Sverre (1972): "Hjemmebrentbruk og hjemmebrentbrukere", *Norsk Tidsskrift om Alkoholspørsmålet* (24), 2:65-89

Brun-Gulbrandsen, Sverre (1985): "Våre forfedres alkoholbruk", i O. Arner, R. Hauge og O.-J. Skog (red.): *Alkohol i Norge*, Oslo: Universitetsforlaget

Danielsen, Arild (1991): "Lifestyle, Class and the Field of Fluidum", i *Report from the First National Conference of Sociology*, Oslo: NAVF

Dawson, Deborah A. og Loran Archer (1992): "Gender differences in alcohol consumption: effects of measurement", *British Journal of Addiction* (87), 1:119-123

Grytten, Linda (red.) (1993): *Rusmidler i Norge 1993*, Oslo: SIFA og Rusmiddeldirektoratet

Henriksen, Øystein og Allan Sande (1993): *I omstillingens bakrus: Om ungdoms sosialisering til foreldres drikkekultur med hjemmebrent*. Særtrykk nr. 101/93, Bodø: Nordlandsforskning

Hupkens, Christianne L.H., Ronald A. Knibbe og Maria J. Drop (1993): "Alcohol consumption in the European Community: uniformity and diversity in drinking patterns", *Addiction* (88), 10:1391-1404

Kim, Jae-On og Charles W. Mueller (1978): *Introduction to Factor Analysis: What it is and How to do it*. Quantitative Applications in the Social Sciences 07-013, Beverly Hills: Sage Publications

Klein, Hugh (1991): "Cultural Determinants of Alcohol Use in the United States", i D.J. Pittman og H.R. White (red.): *Society, Culture and Drinking Patterns Reexamined*, New Brunswick: Rutgers Center of Alcohol Studies

Knibbe, Ronald A. og Christianne L.H. Hupkens (1993): "Dryckesmönstren inom EG och spridningen av nya alkoholdrycker", *Nordisk Alkoholtidskrift* (10), 3:123-132

Lewis-Beck, Michael S. (1980): *Applied Regression: An Introduction*. Quantitative Applications in the Social Sciences 07-022, Beverly Hills: Sage Publications

Mordal, Tove L. (1989): *Som man spør, får man svar*, Oslo: TANO

Nergård, Trude B. og Morten Skjørshammer (1985): "Religiøsitet og bruk av alkohol", *Alkoholpolitikk* (2), 3:131-140

Nordlund, Sturla (1985a): "Norske drikkevaner. En beskrivelse på grunnlag av offentlig statistikk og survey-data", i O. Arner, R. Hauge og O.-J. Skog (red.): *Alkohol i Norge*, Oslo: Universitetsforlaget

Nordlund, Sturla (1985b): "Priser og tilgjengelighet som alkoholpolitiske virkemidler", i O. Arner, R. Hauge og O.-J. Skog (red.): *Alkohol i Norge*, Oslo: Universitetsforlaget

Nordlund, Sturla (1987): *Data om alkohol og andre stoffer 1985. Tabellarisk oversikt over resultater fra en intervjuundersøkelse*. SIFA-stensil nr. 1/87, Oslo: SIFA

Nordlund, Sturla (1992): *Metoder og metodeproblemer ved estimering av alkoholforbruk*. SIFA-rapport 3/92, Oslo: SIFA

- Pedersen, Willy (1993a): "Forebyggende foreningsliv?", *Tidsskrift for samfunnsforskning* (34), 3:199-217
- Pedersen, Willy (1993b): "The Majority Fallacy Reconsidered", *Acta Sociologica* (36), 4:343-355
- Reimer, Bo (1989): "Postmodern Structures of Feeling: Values and Lifestyles in the Postmodern Age", i J. Gibbins (red.): *Contemporary Political Culture*, London: Sage Publications
- Reinås, Knut T. (1991): *Alkoholens kilder: Nordmenns totale alkoholforbruk i 1989*, Oslo: Rusmiddeldirektoratet
- Rokkan, Stein (1987): *Stat, nasjon, klasse*, Oslo: Universitetsforlaget
- Rossow, Ingeborg og Bente Træen (1994): "Alcohol consumption and café visits in Norway; a life-style perspective approach". Manuskript. Oslo: SIFA.
- Saglie, Jo og Sturla Nordlund (1993): *Alkoholpolitikken og opinionen*. SIFA-rapport 3/93, Oslo: SIFA
- Skog, Ole-Jørgen (1985): "Den kollektive drikkekulturen", i O. Arner, R. Hauge og O.-J. Skog (red.): *Alkohol i Norge*, Oslo: Universitetsforlaget
- Skog, Ole-Jørgen (1991): "Drinking and the Distribution of Alcohol Consumption", i D.J. Pittman og H.R. White (red.): *Society, Culture and Drinking Patterns Reexamined*, New Brunswick: Rutgers Center of Alcohol Studies
- Skog, Ole-Jørgen, Øyvind Horverak, Sturla Nordlund og Thor Norström (1993): *Vurdering av konsekvensene av ulike endringer i omsetningsform og priser for alkohol i Norge*. SIFA-rapport 4/93, Oslo: SIFA
- Smart, Reginald G. (1977): "The Relationship of Availability of Alcoholic Beverages to Per Capita Consumption and Alcoholism Rates", *Journal of Studies on Alcohol* (38), 5:891-896
- Sulkunen, Pekka (1989): "Drinking in France 1965-1979. An Analysis of Household Consumption Data", *British Journal of Addiction* (84), 1:61-72

Sundt, Eilert (1976 [1859]): *Om Ædrueligheds-Tilstanden i Norge*, Oslo: Gyldendal

Træen, Bente (1994): "Life style patterns among urban café guests in Norway". Manuskript. Oslo: SIFA

Valen, Henry (1981): *Valg og politikk - et samfunn i endring*, Oslo: NKS-forlaget

Veal, A. J. (1993): "The concept of lifestyle: a review", *Leisure Studies* (12), 4:233-252

Vaage, Odd Frank (1993): *Feriereiser 1991/92*. Rapport 93/8, Oslo: Statistisk sentralbyrå

Waldron, Ingrid (1988): "Gender and Health-Related Behavior", i D. S. Gochman (red.): *Health Behavior: Emerging Research Perspectives*, New York: Plenum Press

Øidne, Gabriel (1957): "Litt om motsetninga mellom Austlandet og Vestlandet", *Syn og Segn* (63), 3:97-114

Aardal, Bernt og Henry Valen (1989): *Velgere, partier og politisk avstand*, Oslo: Statistisk sentralbyrå

(380) Spørsmålene nedenfor fylles bare ut av de som har vært i utlandet i løpet av de siste 12 måneder.

Hvis du ikke har vært i utlandet i denne perioden, gå da videre til (400)

Hvor mye øl, vin eller brennevin drakk du gjennomsnittlig pr. dag siste gang du var i utlandet?

Hvor mye øl, vin eller brennevin drakk du på selve reisen (tur og retur) siste gang du var i utlandet?

Måleenhet: Øl angis i antall 1/2 flasker/bokser = 33 cl

Vin angis i antall glass = 10 cl

(Det gir 7 glass pr. 1/1 flaske)

Brennevin i antall drinker = 4 cl (vanlig pølter)

(Det gir 17 drinker pr. 1/1 flaske)

NB! Eksempel på utfylling av skjemaet:

	Pr. dag	Reisen	
Alkoholholdig øl (unntatt lettøl)	0	1	1/2 flaske/ bokser (33 cl)
Alkoholholdig vin	4	0	Glass (10 cl)
Brennevin	3	2	Drinker (4 cl)

Merk av for hver type

Hvor mye drakk du:

Sett 0 hvis du ikke har smakt en eller flere av typene

Gjennomsnittlig pr. dag i utlandet? Noter antall

På reisen tur/retur? Noter antall

Måleenhet (Se definisjon i leksten ovenfor)

Alkoholholdig øl (unntatt lettøl)

381

1/2 flaske/ bokser (33cl)

382

Alkoholholdig vin

383

Brennevin

385

Spørsmålene nedenfor fylles bare ut av de som har vært i utlandet i løpet av de siste 12 måneder.

Hvor mange flasker øl, vin eller brennevin har du tatt med deg hjem fra utlandet i løpet av de siste 12 måneder?

Måleenhet: Øl angis i antall 1/2 flasker/bokser = 0.33 l (33 cl)

Rødhvitvin angis i antall 1/1 flasker = 0.75 l (75 cl)

Helvin angis i antall 1/1 flasker = 1 l

(2 x 1/2 flasker = 1 1/1 flaske)

Brennevin angis i antall 1/1 flasker = 1 l

(2 x 1/2 flasker = 1 1/1 flaske)

NB! Eksempel på utfylling av skjemaet:

Øl	0	1/2 flaske/bokser (33 cl)
Rødhvitvin	2	1/1 flaske (75 cl)
Helvin	0	1/1 flaske (100 cl)
Brennevin	1	1/1 flaske (100 cl)

Merk av for hver type

Antall flasker øl, vin eller brennevin du har tatt med hjem fra utlandet siste 12 måneder

Sett 0 hvis ingen av typene

Noter antall

Måleenhet (Se definisjon i leksten ovenfor)

Øl

Rødhvitvin

Helvin

Brennevin

Hvor mye alkoholholdig øl, alkoholholdig vin eller brennevin har du drukket i løpet av siste uke (siste 7 dager)?
Hvor mye øl, vin eller brennevin drakk du siste gang/dag du smakte alkohol?

Måleenhet: Øl angis i antall 1/2 flasker/bokser = 35 cl
Vin angis i antall glass = 10 cl
(Det gir 7 glass pr. 1/1 flaske)
Brennevin i antall drinker = 4 cl (vanlig pjolet)
(Det gir 17 drinker pr. 1/1 flaske)

NBI Eksempel på utfylling av skjemaet:

	Siste uke	Siste gang	
Alkoholholdig øl (unntatt lettøl)	5	0	1/2 flasker/bokser (35 cl)
Alkoholholdig vin	0	0	Glass (10 cl)
Brennevin	2	2	Drinker (4 cl)

Merk av for hver type

Hvor mye drakk du:

Siste uke? Noter antall	Siste gang/dag? Noter antall	Måleenhet (Se definisjon i teksten ovenfor)
630		1/2 flasker/ bokser (35 cl)
632		Glass (10 cl)
634		Drinker (4 cl)

Sett 0 hvis du ikke har smakt en eller flere av typene

Alkoholholdig øl (unntatt lettøl)	630			631
Alkoholholdig vin	632			633
Brennevin	634			635

Er det i din husstand i løpet av de siste 12 måneder laget øl, hurtigvin eller annen vin, og i tilfelle - hvor mange liter?

Måleenhet: Øl angis i liter
Hurtigvin angis i liter
Annen hjemmelaget vin angis i liter

NBI Eksempel på utfylling av skjemaet:

	Ja	Nei	Antall	
Hjemmebrygget øl	1	2	10	Liter
Hurtigvin	1	0	0	Liter
Annen hjemmelaget vin	1	2	50	Liter

Merk av for hver type

Er det i din husstand i løpet av de siste 12 måneder laget øl, hurtigvin eller annen vin?

Hvor mange liter er det laget i løpet av de siste 12 måneder?

	Ja	Nei	Antall	Måleenhet
Hjemmebrygget øl	1	2		Liter
Hurtigvin (Av råstoff som man får kjøpt i pakker som konsentrat, og har kort gjæringsid)	1	2		Liter
Annen hjemmelaget vin (Av bær, frukt ol.)	1	2		Liter

636 637
638 639
640 641

Kjenner du fremgangsmåten ved å brenne brennevin?	Ja	Ja, kjenner den delvis	Nei, kjenner den ikke	642
	1	2	3	

Kjenner du noen andre som kan fremgangsmåten ved å brenne brennevin?	Ja	Nei	643
Har du smakt hjemmebrent eller noe som er laget av hjemmebrent i løpet av de siste 12 måneder?	1	2	644
Synes du at det under de nåværende forhold er en alvorlig lovovertrедelse å brenne brennevin til eget bruk?	1	2	645
Synes du at det under de nåværende forhold er en alvorlig lovovertrедelse å brenne brennevin for salg?	1	2	646
Har du i løpet av de siste 12 måneder smakt alkoholholdige væsker (Medisinsk/teknisk sprit) som ikke er beregnet til å drikke?	1	2	647
(* Det er ikke straffbart å drikke hjemmebrent.)			648

Er din personlige oppfatning at det drikkes mye eller lite hjemmebrent her i byen/bygd?	Mye	Lite	649
	1	2	

Hvor stor andel av brennevinstorket vil du anslå er hjemmebrent i byen/bygd der du bor? Hvor stor andel av brennevinstorket vil du anslå er hjemmebrent i din omgangskrets? Hvor stor andel av ditt eget brennevinstorket vil du anslå er hjemmebrent?	Prosentandel % % %	650 651 652
Har du i løpet av de siste 12 måneder kjøpt innsmuglet brennevin? Har du i løpet av de siste 12 måneder kjøpt hjemmebrent som er laget av andre?	Kjøpt? Ja Nei Hvor mye? Antall Måleenhet	653 654 655 656

NBI Spørsmålene på denne siden er ikke tilgjengelig før 1 mars 1992.

Hvis dujenker på ditt forbruk av drikkevarer i løpet av de siste 12 måneder, hvor ofte bruker du eller smaker du følgende varer? Kan du i tillegg angi hvor mye du drakk siste gang du smakte hver av følgende varer?

Måleenhet: Øl angis i antall 1/2 flasker = 35 cl

Vin angis i antall glass = 10 cl (Det gir 7 glass pr. 1/1 flaske)

Brennevin i antall drinker = 4 cl (vanlig plette) (Det gir 17 drinker pr. 1/1 flaske)

NBI Eksempel på utfylling av skjemaet

Øl: 1 2 3 4 5 6 7 8 2 1/2 flasker

Hvor ofte har du smakt følgende varer i løpet av de siste 12 måneder?

Hvor mye drakk du siste gang du smakte hver av følgende varer?

Mark av for hver type

Hver dag/ nesten daglig	3-5 ganger pr. uke	1-2 ganger pr. uke	2-3 ganger pr. mnd.	1 gang pr. mnd.	5-11 ganger pr. år	1-4 ganger pr. år	Ikke smakt	Noter (Se definisjon i teksten ovenfor)	Måleenhet
-------------------------	--------------------	--------------------	---------------------	-----------------	--------------------	-------------------	------------	---	-----------

Alkoholritt øl (F. eks. Zero, Alu, Craustaler)	657	1	2	3	4	5	6	7	8		1/2 Flasker	658
Letøl (Ligh)	659	1	2	3	4	5	6	7	8		1/2 Flasker	660
Annet bryggeriproduisert øl (F. eks. Pils, Gull, Bokk, Bayer)	661	1	2	3	4	5	6	7	8		1/2 Flasker	662
Hjemmebrygget øl	663	1	2	3	4	5	6	7	8		1/2 Flasker	664
Alkoholritt vin (Under 0,7 % alkohol)	665	1	2	3	4	5	6	7	8		Glass (10cl)	666
Letvin/Winecooler (Inntil 2,5% alkohol)	667	1	2	3	4	5	6	7	8		Glass (10cl)	668
Bordvin (F. eks. rødvin, hvitvin, rosévin)	669	1	2	3	4	5	6	7	8		Glass (10cl)	670
Helvin (F. eks. Sherry, Portvin, Vermuth, Madeira)	671	1	2	3	4	5	6	7	8		Glass (10cl)	672
Hurtigvin (F. eks. Vinamat, Herit, Favourite ol.)	673	1	2	3	4	5	6	7	8		Glass (10cl)	674
Hjemmebrygget vin (Av bær, frukt ol.)	675	1	2	3	4	5	6	7	8		Glass (10cl)	676
Brennevin (Omsett gjennom vinmonopolet og/eller restaurant)	677	1	2	3	4	5	6	7	8		Drinker (4cl)	678
Brennevin (Innført privat fra utlandet)	679	1	2	3	4	5	6	7	8		Drinker (4cl)	680
Hjemmebrygget *	681	1	2	3	4	5	6	7	8		Drinker (4cl)	682
Smuglebrennevin *	683	1	2	3	4	5	6	7	8		Drinker (4cl)	684
Medisinsk/teknisk sprit (Sprit beregnet til annet enn å drikke)	685	1	2	3	4	5	6	7	8		Drinker (4cl)	686

(*Det er ikke straffbart å drikke hjemmebrygget og/eller smuglebrennevin). NBI Spørsmålene på denne siden er ikke tilgjengelig før 1 mars 1992.

SIFA rapport

Følgende rapporter er tidligere utkommet i denne serien:

Rapportene kan bestilles fra instituttet.

1/88	Krogh, Per: <i>Pasienter i A-klinikker og kursteder</i> . 218 s., Oslo 1988.
1/89	Skretting, Astrid og Ole-Jørgen Skog: <i>Arresterte sprøytemisbrukere</i> . 113 s., Oslo 1989.
2/89	Hauge, Ragnar og Olav Irgens-Jensen: <i>Bruk av narkotika i Norge</i> . 38 s., Oslo 1989.
1/90	Skog, Ole-Jørgen: <i>Utviklingen av intravenøst narkotikamisbruk i Norge. Anslag for insidens og prevalens</i> . 66 s., Oslo 1990.
2/90	Nordlund, Sturla: <i>Drikkevaner og restaurantbruk i Trondheim</i> . 151 s., Oslo 1990.
3/90	Skog, Ole-Jørgen: <i>Prognose for aids-epidemien blant sprøytemisbrukere 1990 - 1999</i> . 26 s., Oslo 1990.
1/91	Skog, Ole-Jørgen: <i>Selvbetjeningssalg av sterkøl i svenske systembolagbutikker</i> . 26 s., Oslo 1991.
1/92	Hauge, Ragnar og Jens J. Guslund: <i>Straffutmålingen i promillesaker. En undersøkelse av hvordan endringene i promillelovgivningen i 1988 har påvirket domstolenes straffutmålingspraksis</i> . 104 s., Oslo 1992.
2/92	Irgens-Jensen, Olav: <i>Bruk av alkohol og narkotika blant tilsatte i Forsvaret. Resultater av en spørre-skjemaundersøkelse høsten 1991</i> . 40 s., Oslo 1992.
3/92	Nordlund, Sturla: <i>Metoder og metodeproblemer ved estimering av alkoholforbruk</i> . 129 s., Oslo 1992.

- 1/93 Arner, Oddvar: *Hva er alkoholmisbruk? En undersøkelse av nordmenns holdninger til spørsmål omkring alkoholmisbruk og alkoholisme*. 48 s., Oslo 1993.
- 2/93 Skretting, Astrid, Randi Ervik og Kjell Erik Øye: *Aids-informasjonsbussen i Oslo. En intervju-undersøkelse av brukere*. 59 s., Oslo 1993.
- 3/93 Saglie, Jo og Sturla Nordlund: *Alkoholpolitikken og opinionen*. 56 s., Oslo 1993.
- 4/93 Skog, Ole-Jørgen, Øyvind Horverak, Sturla Nordlund og Thor Norström: *Vurdering av konsekvenser av ulike endringer i omsetningsform og priser for alkohol i Norge*. 61 s., Oslo 1993
- 5/93 Rossow, Ingeborg: *Trends and variations in suicide in Norway. A description and short bibliography*. 28 s., Oslo 1993